دا ثابته شوېده چي اريائيان دوه زره او پنځه سوه (۲۵۰۰) کاله پخوا يو قوم و، چې د ايران او نورو منځنی اسيايي سيمو ځخه اوسني افغانستان،پاکستان اوهند سيمو ته راغلي وو. دې قوم ځان ته ارين ويل چي د ښو خويونو خاوندان اويا داصيلو وګړو مانا لري .د(اريا) ټکی د سنسکريت ژبې ټکی دی چې مانا يې 《عزت والا》 يا 《مشر》 ده. دوي چې کله د هند ځمکې ته ننوتل نو هغه وخت په هند کې [دراوړ] قوم اباد و، اريايانو دراوړيان د هند د ځنې سيمو ځخه وويستل او هغه دراوړيان بيا د هند جنوبي سيمو ته لاړل او نن هم د هند په جنوبي سيمو کې دا دراوړيان په بېلابېلو توکمونو کې موجود دي په کومو کې چې تامل،مليالم،کنړا او تيلګو له تولو لوی توکمونه دي، اريايان د هند په شمالي برخو کې اباد شول، اريايان ښايسته خلک و او علم او فن يې هم لرلو ، د لومړنيو تم ځايونو په اړه يې لا ډادمن مالومات نشته ، خو دا ځرګنده شوېده چې [افغانستان] ته د سير دريا او اموسند له شمالي لوري را تير شوي او په بلخ کې يې د لومړي مدنيت بنسټ ايښی دی .

د لومړنيو اريائيانو په تولنيز ژوند کي کورنی ډير ارزښت درلود . کورنۍ ته يې (کولا) ويل چي تر اوسه هم دا نوم په کهول کي ليدل کيږي . دځو کورنيو ځخه يوه قبيله جوړېدله چي د هغې قبيلې رئېس ته يې (پتي) ويل دځوقبيلوځخه يو ټبر(قوم)جوړېدئ چي هغه ته يې (وېسه)اويا (ګرامه) ويل.د پاچا د اوسېدلو ځای ته يې (پور) وايه چي دا درې نومونه تر اوسه هم په ښېر پور ، ويس او بګرام کي ليدل کيږي .

اريا ئيانو بلخ ته تر رسيدلو وړاندي کوچياني ژوند درلود . د هغو ځيرنو له مخي چي په ۱۹۳۹ ميلادي کال د سمرقند په تال برزو کي تر سره شوې ، د يوه اريا ئي پاچا انځور (تصوير) د يوه خاورين لوښي پر مخ ولېدل شو . د پوهانو په باور دا د اريا ئېانو د لرغوني پاچا ګيومرث انځور دی . په ويدي سرودونو کي هم د کوچيانو همدا پاچاد ګيومرث په نوم ياد شويدی . په ويدي متن کي د پاچا د يادوني ځخه دا په ډاګه کيږي چي اريا ئيانو په کوچاني ژوند کي هم د پاچاهی نظام درلود .

اريا ئېانود خپلو اوسېدو سيمو ته (اريانا ويجه)يا (اريانا ورشو) ويل . هغه مهال چي اوسنی بلخ يا پخواني بُخِدي ته ورسېدل ، هلته يې ديوه نوي مدنيت بنسټ کښيښود . د بُخدي لرغونی ښار يې دخپل [illegible] پايتخت [illegible] اداري [illegible] توګه [illegible] د کوچياني [illegible] ژوند [illegible] ځنګ يې په کرهڼه او بڼوالی لاس پورې کړ. د اوسېدو لپاره يې [illegible] کورونه جوړ کړل . ښار يې جوړ کړ او دهغه ښار د ساتني لپاره يې پلن ديوالودنه او لوړ برجونه ودان کړل ، چي زياتي نښاني يې لا تر اوسه پاتي دي .

د ځلور ګونو ويدي ټولګيو ځخه دا په ډاګه کيږي چي اريائيان د پرمختللو او شاعرانه ادبياتو خاوندان وه . ټاکلي ټولنيزمناسبات اوکورنۍ اړيکي يې درلودل .داسي ځانګړي اودله ايزاخلاقي اصول او مقامونه يې په خپلو کي درلودل چي د خپلو روحاني او مذهبي شخصيتونودرنښت به يې د هغو په پلي کولو سره پر ځای کاوه .

په بُخدي (بلخ) کي د اريا ئي وګړو زياتوالي هغوی اړ کړل چي د لويديځ او سهيل ختيځ پر لور په ډله ايزه توګه د ليږد او مهاجرت لړی پيل کړي . د لويديځ پر لور لومړی پخواني

Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

پارس یا اوسني ایران او بیا د او سنی ترکیې او تر هغه وړاندوکرښوهم تیر شول .هغه ډله اریا ئیان چي دسهیل ختیځ پرخوایې مخه وکړه ، هغوی بیا لومړی دلرغوني هندشمالي او بیا مرکزي سیموته ورسېدل

سمول

په ایران کي د بېستون لرغونې ټولگه د نړیوال کلتوري میراث په لړلیک کي وکښل (ثبت) شوه . د بېستون په لرغونې ټولگه کي د نورو اثارو او لرغونو توکو برسیره هغه تاریخي لیکنه چي د بېستون ډبرلیک په نوم نامتو شوئ دئ ، نه یوازې د ایران بلکي د دې سېمي د لرغوني تاریخ لپاره د لومړي لاس اخځ په توگه د ارزښت وړ دئ . همدې ارزښت ته په پام سره مي دا اړینه وگڼل چي د بېستون ډبر لیک په پښتو وژباړم .

د دې موخي د پلي کېدو لپاره مي د بېستون ډبرلیک د موندلو هڅي وکړې ، د ډبر لیک انگلیسي او پاړسي متنونه مي پیدا کړ ل او د کار د اسانتیا په هیله مي د ډبرلیک پاړسي متن د ژباړي نیت وکړ ، خو کله چي مي پاړسي او انگلیسي متنونه سره پر تله کړل ، په پاړسي متن کي مي یو شمیر تیروتني او نېمگړتیاوي ولېدلې ، د بیلگي په توگه د پاړسي متن شمېره پر له پسې نه ده لیکل شوې ، په داسي حال کي چي د انگلبسي متن شمیره پر له پسې لیکل شوېده ، په پاړسي متن کي د ډبر لیک یوشمیر کرښي نه دي لیکل شوي او یا د پامه لوېدلي دي ، خو په انگلسي متن کي ټولي کرښي شته . یوه بله نیمگړتیا داوه چي په پاړسي متن کي د یو شمیر هغو سیمو او وگړو نومونه اړول شویدي ، چي د ډبرلیک په متن کي راغلي دي ، خو په انگلیسي متن کي نومونه د ډبر لیک د متن سره برابر دي . دا او په دې ډول نوري لویې او وړې تیروتني مي مخي ته راغلې ، ځکه د پاړسي متن د ژباړ ي څخه وگرځېدم او د یونسکو وړد هېریټیج ، ایران چمبر سوسایټي ، سایس اونلاین او یو شمیر نورو انتر نیټ پاڼو څخه مي دبېستون ډبر لیک انگلبسي متن ، د ژباړي لپاره وټاکئ . په دې هیله چي د ځوانو څیړونکو او د لرغوني تاریخ مینه والو لپاره د گټي وړ وگرځي ، په وړو وړو برخو کي یې دخپرېدو تکل کوم . (پوهنوال باوري)

د ډبرلیک په اړه لنډي څرگندوني

سمول

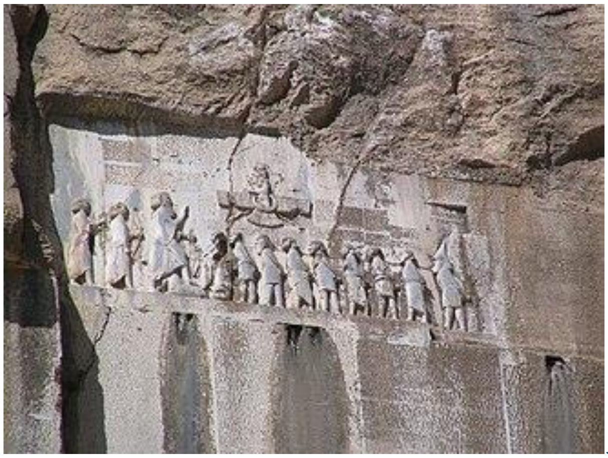
د بېستون ډبرلیک د اوسمهال یو انځور

.

د هخامنشیانو دریم پاچا داریوش د خپلي واکمنۍ پېښ لیک د بېستون په ډبرلیک کي حک او لیکلئ دئ . د دې ډبر لیک اوږدوالی په ټولیزه توگه شل متره او پنځوس سانتي متره او سور یې اوه متره او اتیا سانتي متره ته رسیږي . د لیکنو او انځورونو په تړاو دا ډبر لیک په دریو

(c) ketabton.com: The Digital Library

برخو وېشلې دئ . تر ټولو زیاته برخه یې نه متره او اتیا سانتي متره اوږدوالی لري او سور یې درې متره او دریشپیته سانتي متره ته رسیږي ، چې ٤١٤ ځلورسوه څوارلس کرښې لیک لري او دا برخه په یوشمیر ایراني خېرونو کې د پخوانۍ پارسي لیک په نوم یادیږي . د همدې لوئ ډبرلیک ښئ لور ته د انځورونو او لیکنو برخه شته چې د ایلامي ډبرلیک په نوم یادیږي . دا برخه پنځه متره او شپېته سانتي متره اوږدوالی لري او سور یې درې متره او اویا سانتي متره ته رسیږي . او د بیستون ډبرلیک دریمه برخه کیڼ لورته لیکل شوېده چې اوږدوالي یې پنځه متره او اوه شپیته سانتي متره رسیږي ، او سور یې درې متره او دریشپیته سانتي متره دئ .دا برخه هم په ایراني خېرونو کې د پخوانۍ ایراني لیک په نوم یادیږي چې ټوله ٥٩٣ پنځه سوه درینوي کرښې لري . د اکدي یا بابلي لیک په نوم د دې ډبر لیک یوه بله برخه شته چې د ایلامي لیک بر سر ښئ لوري ته لیکل شوېده . دا برخه د ذوزنقي په شکل حک شوېده چې لوړوالي یې ځلور متره او سور یې دوه متره او دوه پنځوس سانتي متره دئ ، په داسي حال کي چې د وروستی برخي سور یې دوه متره او یو ویشت سانتي متره ته رسیږي ، د ډبرلیک دا برخه یوسل او دولس کرښې لري . په ټولیزه توګه د دې ډبر لیک ارتوالئ یوسل اوشل متره مربع ته رسیږي .

د ډبرلیک بشپړ متن

سمول

لومړی ستون

سمول

د بېستون ډبرلیک د لومړي ستون لومړی اته کرښې

پېژندنه: د داریوش لقبونه او د هغه د پاچایی ارتوالی

سمول

لوی پاچا ، د پاچاهانو پاچا ، د پارس پاچا ، د (DARIUS لومړی کرښه : زه داریوش (لمسې . (ARSAMES زوی ، د ارسامس ( ) (HYSTASPES هېوادونو پاچا ، د هیستاسپس د هیستاسپس ، (HYSTASPES دوهمه کرښه : داریوش پاچا وایي ؛ زما پلار هیستاسپس(د اریا رامنی ، (ARIARAMNE د ارسامس پلار اریا رامنی (، (ARSAMES پلار ارسامس (هخامینش . (ACHAEMENES د تبس پیس پلار (،(TEISPES پلار تبس پېس (

دریمه کرښه : داریوش پاچا وایي ؛ د دې امله موږ هخامنشي وبلل شو چې د ډیر پخوا اصیل یو ، د ډیر پخوا زموږ کورنی پاچاهان وه .

ځلورمه کرښه : داریوش پاچا وایي ؛ ۸(تنه)زموږ له نیکه ګانو څخه پاچاهان وه . زه نهم (یم) موږ ۹ (تنه)یو په بل پسې (په دوو څانګو کې) پاچاهان یو .

په غوښتنه زه پاچا یم .) AHURAMAZDA پنځمه کرښه : داریوش پاچا وایي ؛ د اهورامزدا) ماته اهورامزدا پاچاهي راکړېده .

شپږمه کرښه : داریوش پاچا وایي ؛ دا ټوله هغه هېوادنه (دي) چې ما ته راغلل او د بابولونیا) ،(ELAM عیلام (،(PERSIA اهورامزدا په غوښتنه زه د هغوپاچا وم . پارس (هغه چې سیندونو) EGYPT مودرای) ،(ARABIA اربیا (،) (ASSYRIA اسیریا ،BABYLONIA) میدیا (MEDIA) ،(IONIA اونیا ، ( )) SARDIS (فنیقیان) ، ساردیس) THOSE ته څیرمه دي

(c) ketabton.com: The Digital Library

درنگيانا (، (Parthia پارتيا (، (Cappadocia کپادوسيا (،(Armenia، ارمېنيا (
سغديانا ،) (Bactria باختريا ، (Chorasmia خوارزميا) (Aria اريپا) ، (Drangiana
(Sattagydia ستاکيديا ، (Scythia سا يتيا (، (Gandara گندارا) ، (Sogdiana)
او ټوله ديرويشت هېواده . (Maka ماکا ((Arachosia اراکوزيا (،
اوومه کرښه : داريوش پاچا وايي ؛ دا (دئ) هېوادونه چي ماته راغلل . د اهورامزدا په
غوښتنه زما مريان شول . ماته يې باج راکړ .او په شپه او ورځ کي هغه کوي چي زما له
لوري ورته وويل شي .
اتمه کرښه : داريوش پاچا وايي ؛ په دې هېوادونو کي چي څوک مي پلوي وو، هغه ته مي
ښه ډالئ ورکړې او هغه څوک مي پوره وځپئ چي زما پلويتوب يې نه کاوه . د اهورا مزدا په
غوښتنه دا هېوادونو زما د قانون درناوئ کوي ، هغسي چي زما له لوري ورته وويل شي هم
هغسي کيږي .
نهمه کرښه : داريوش پاچا وايي ؛ اهورامزدا ما ته دا پاچاهي وبخښل . اهورامزدا زما مرسته
وکړه چي دا پاچاهي لاس ته راوړم ، او د اهورامزدا په مرسته دا پاچاهي لرم .

د سميرديس وژل او د گايوماتا او ماگيان کودتا
سمول

لسمه کرښه : داريوش پاچا وايي ؛ دا (دئ) هغه څه دي چي تر پاچا کېدو وروسته مي تر
د کوروش زوئ زما نه مخکي پاچا وو . د (Cambyses سره کړيدي . کمبايسيس (
په نوم دهغه يو ورور وو چي د کمبوجيه پلارنئ او مورنئ سکه وو (Smerdis سميرديس)
. وروسته کمبوجيه هغه وواژه ، خو خلکو ته مالومه نه شوه چي سميرديس مړ شويدئ . تر
هغه وروسته کمبوجيه د مصر په لور ولاړ ، خلکو سرکښني وکړه (نافرماني) وروسته تر
هغه په هېواد کي درواغ زيات شول هم په پارس ، هم په ماد او هم په ټولو هېوادونو کي .
يولسمه کرښه : داريوش پاچا وايي ؛تر هغه وروسته يوتن جادوگر د گايوماتا(Gaumata)
څخه وو ، پاڅون وکړ ، يو غر (د) ارکادر (Paishiyauvada په نوم چي دپايسهياوودا (
په نوم . هغه وخت چي يې پاڅون وکړ وبخن مياشتي څوارلسمه ورځ تيره (Arakadr)
شوې وه . هغه وگړو ته داسي درواغ وويل (چي) زه ، سميرديس د کمبوجيه ورور اود
کوروش زوئ يم . وروسته له هغه ټول وگړي د کمبوجيه څخه وگرځېدل او په هغه پسي لاړل
هم پارس ، هم ماد ، هم نور هېوادونه . پاچاهي يې ځان ته واخستل . د گراما پادا (
مياشتي ۹ مه ورځ تيره وه ، هغه وخت يې پاچاهي د ځان کړه . وروسته له (Garmapada
هغه کمبو جيه پخپله ومړ .
دولسمه کرښه : داريوش پاچا وايي ؛ گايوماتا جادوگر د کمبوجيه څخه پاچا هي واخستل .
هغه (پاچاهي) چي د ډيري زماني راهيسي زموږ د کورنی وه . (خو) وروسته تر دې
گاېوماتا نومي جادوگر د کمبوجيه څخه واخستل . پارس ، ماد او نور ايالتونه د هغه په نوم
شول . هغه ټوله ونيول او پاچا شو .

داريوش گايوماتا وژني او خپل پاچاهي پرځای ساتي
سمول

ديارلسمه کرښه : داريوش پاچا وايي ؛ هيڅ څوک نه وو، نه پارسي او نه مادي او نه څوک
زموږ له ذاته (تخم) څخه وو چي پاچاهي د هغه جادوگر گايو ماتا څخه ترلاسه کړي . اولس
يې پيژندلئ (Smerdis ډير زيات له هغه نه ډاريدئ ، ډير هغه کسان چي هغه سمير ديس (
وو هغه يې مړه کړل ، په دې خاطر چي گويا بيا به مي رسوا کړي ، چي زه سمير ديس د

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوروش زوي نه يم . هيڅ يوه د دې توان نه درلود چي دګاېو ماتا په اړه يو څه و وايې ، تر څو چي زه راورسېدم . وروسته مي د اهورا مزدا څخه مرسته وغوښته ، اهورا مزدا زما مياشتي ۱۰ مه ورځ تيره شوې وه (BAGAYADIسره د مهربانۍ مرسته وکړه . د با ګيادي (. هغه وخت ما ګاېو ماتا او د هغه څو تنه نږدې مهم مرستندويان (د هغه) ووژل . د سيکا په نوم (يوتن) مي هلته (NISAYAد ماد په سيمه کي د نې سيا ((SIKAYAUVATIيووتي (مړ کړ .پا چاهي مي له هغه واخيستل . د اهورامزدا په غوښتنه زه پاچا شوم . اهو را مزدا پاچاهي ماته راکړه .

څوارلسمه کربښه : داريوش پاچا وايې ؛ هغه پاچاهي چي زموږ څخه اخستل شوې وه ، هغه مي له سره جوړه کړه . ما هغه (بيرته) پرحال کړه .هغسي چي پخوا وه . هغسي ما وکړل . ما هغه نياوتونونه (پرستيشګاه) چي د ګاېو ماتا جادوګر په امر وران شوي وه ، ورغول .اولس ته مي رمې او مرئيان چي ګاېو ماتا ترې اخستي وه بيرته ور وګرځول . ما اولس پر خپل ځای مېشت (استوار) کړ . هم پارس ، هم ماد او هم هغه نور هېوادونه ، هغهسي چي وړاندي وه . هغه څه چي اخيستل شوي (وه) بيرته مي ور وګرځول . د اهورا مزدا په غوښتنه مي دا وکړل . ما هڅه وکړه چي خپله کورنۍ بيا هغه ځای ته ورسوم ، چي پخوا وو . همداسي مي د اهورامزدا په مرسته وکړل چي بيا ګاېو ماتا زموږ کورنۍ را چاپير نه کړي .

پنځلسمه کربښه : داريوش پاچا وايې ؛ دا (دئ) هغه څه چي تر پاچا کېدو ورسته مي کړيدي .

د اېلام د ايالت د اسينا او د بابل د نيدېنتوبل بلواګانې
سمول

شپاړسمه کربښه : داريوش پاچا وايې ؛هغه وخت چي مي ګاېوماتا جادوګر مړ کړ ، تر هغه کي (ELAMزوی په ايلام ((UPADARMAپه نوم د اوپادارما ((ASINAوروسته د اسينا (پاچا يم . تر هغه وروسته ايلاميان (ELAMپاڅون وکړ، او وګړو ته يې وويل چي زه د (واوښتل (نافرمان) . د هغه اثينا پلويان شول . هغه په ايلام کي پاچا شو . يو بل تن په بابل زوی ، هغه په بابل کي (AINAIRAپه نوم د ا ينايرا ((NIDINTU-BELکي د نيد نيتوبل (د (NEBUCHADREZZARپاڅېدئ . داسي يې وګړي تير ايستل (چي) : زه نيبوچا دير زار (زوی يم . وروسته له هغه ټول بابليان د نيد نيتوبل پلويان (NABONIDUSنابوني دوس (شول . بابل واوښت (نافرمان) هغه په بابل کي پاچاهي خپل کړه .

اوولسمه کربښه : داريوش پاچا وايې ؛ وروسته مي يوه خبرتيا ايلام ته وليږل . د اسينا (يې نېولئ ماته راوست او هغه مي و واژه . ASINA)

اتلسمه کربښه : داريوش پاچا وايې ؛ وروسته له هغه زه د بابل پر لور وخوځيدم . د هغه نيد نيتو بل په لور چي ځان يې نيوچادر زار باله . د نيد نيتو بل لښکرو دجله په خپل واک کي درلوده . هلته ودريدئ . د اوبو تل ډير کښته (عميق)وو . وروسته ما خپل لښکر پر ژيو (مشکها) او اوښانو سپاره کړل . او د يوشمير لپاره مي اسونه برابر کړل . اهورا مزدا زما سره د مرستي مهرباني وکړل او د اهورامزدا په غوښتنه د دجلې څخه تير شوم . او هلته مي د مياشتي ۲٦ ورځي (ASIYADIYAد هغه نيد نيتوبل لښکري زياتي وځپلې . د اسيا ديا (تيري شوي وې .

نولسمه کربښه : داريوش پاچا وايې ؛ وروسته له هغه زه د بابل پر لور روان شوم . لا بابل په نوم هغه ښارچي د فرات پر څنډو پروت دي ، (ZAZANAته نه وم رسېدلې چي د زازانا (

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه نيد نيتوبل چي ځان يې نيبوچا دير زار باله د خپلو لښكرو سره زما په وړاندي د جګړې ډګر ته راغلئ . ورسته مي (دهغه سره) جګړه وكړه . اهورا مزدا زما سره د مرستي مهرباني وكړه . د اهورامزدا په غوښتنه ما د نيد نيتوبل لښكري زياتي وځپلې . او پاته په مياشتي ۲ ورځي تيري وې چي (ANAMAKA اوبو كي ولوېدې . اوبو هغه يوړول . د انامكا (جګړه مي وكړه .

دوهم ستون

سمول

شلمه كرښه : داريوش پاچا وايي ؛ وروسته له هغه نيد نيتوبل د څو تنو سپرو سره وتښتېدئ او د بابل پر لور ولاړ . وروسته له هغه زه د بابل پر لور وخوځېدم . د اهو را مزدا په غوښتنه مي بابل هم ونيوئ . او هم مي نيد نيتوبل را ټينګ كړ . وروسته (مي) نيد نيتوبل په بابل كي مړ كړ .

يوويشتمه كرښه : داريوش پاچا وايي ؛ هغه وخت چي په بابل كي وم ، دا (هغه) هېوادونه اشور(، (MEDIA ماد) ، (ELAM ايلام) ، (PERSIA چي زما څخه سركښه شول . پارس (ASSYRIA) ، (EGYPT مصر) ، (PARTHIA پارت) ، (MARGIANA مرګيانا) ، (ستاكېديا (SATTAGYDIA) ، (SCYTHIA ساېتيا) .

د ايلام د مارتيا بلوا

سمول

په نوم د ثين ثي خري (MARTIYA دوه ويشتمه كرښه : داريوش پاچا وايي ؛ د مارتيا (نوميږي اوسېدئ (KUGANAKA زوی د پارس په يوه ښار كي چي كوګاناكا ((CINCIKHRI) د ايلام پاچا (IMANISH. او د ايلام څخه را وپاڅېدئ . او وګړو ته يې وويل چي زه ايمانش (يم .

درويشتمه كرښه : داريوش پاچا وايي ؛ هغه وخت زه ايلام ته نږدې ووم . وروسته له هغه ايلاميان زما څخه وډارشوه . مارتيا چي د هغوی لارښود وو ، را چاپيره كړ او هغه يې وواژه .

د ماد د فرورتېس بلوا

سمول

(PHRAORTES څلور ويشتمه كرښه : داريوش پاچا وايي ؛ د ماد اوسېدونكئ فرورتېس (KHSHATHRITA نومئ په ماد كي ښورښ وكړ . داسي يې وګړو ته وويل چي زه خشهاترايت (له ذاته يم . ورسته يې د ماد لښكر چي د هغه په قصر كي (وه (CYAXARES د ثاكساريس (( ) زما نه يې سركښي وكړل او د هغه فرورتېس په لوري ولاړل . او هغه په ماد كي پاچا شو . پنځه ويشتمه كرښه : داريوش پاچا وايي ؛ زما تر امر لاندي پارسي او مادي ځواک لږ وو . په نوم زما يوتن مرئې وو هغه مي د (HYDARNES وروسته مي لښكر وليږه . د هيدارنېس (لښكر سالار وټاكئ . داسي مي هغه ته وويل : (چي) هلته ولاړ شئ هغه مادي لښكر چي خپل ځان زما (تابع) نه ګڼي هغه وځپئ . ورسته له هغه وهېدارنيس د لښكر سره ولاړ ، چي په نوم د ماد ښار يوه اوسېدونكي د ماديانو سره جګړه (MARU ماد ته ورسېدئ د مارو (وكړه هغه چي د ماديانو مشر وو . هغه وخت هلته نه وو ، او اهورامزدا زما مرسته وكړه ، د اهورامزدا په غوستنه زما لښكر هغه سركښه جګړه ماران زيات وځپل . د انا مكا (مياشتي ۲۷ مه ورځ تيره وه . هغه وخت چي جګړ ه پېل شوه . ورسته له هغه (ANAMAKA

(c) ketabton.com: The Digital Library

په نوم سیمه ما ته پاته شوه تر څو چي زه ماد ته ورغلم (KAMPANDA په ماد کي د کمپاندا (
.

د ارمنیانو بلوا
سمول

په نوم (DADARSHI شیږ ویشتمه کربڼه : داریوش پاچا وائي ؛ زما یومرئي د دادارشي (
چي ارمن وو ، هغه مي ارمنستان ته ولیږئ . هغه ته مي وویل : مخ ته ولاړ شه او هغه
سرکښه لښکري چي ځان زما (تابع) نه ګڼي وځپه . وروسته دادارشي وخوځیدئ . چي
ارمنستان ته ورسېدئ ، ټوله هغه سرکښان سره راټول شوه او د دادارشي پر ضد يې جګړه
په نوم د ارمنستان يوه وګړي جګړه وکړه . اهورامزدا زما (ZUZAHYA پیل کړه . د زوزاهیا (
مرسته وکړه . د اهورامزدا په غوښتنه زما لښکروهغه سرکښان ډیر وځپل . د تیورا واهرا
میاشتي ۸ مه ورځ تیره وه ، چي دا جګړه وشوه . (THURAVAHARA (
اوه وېشتمه کربڼه : داریوش پاچا وائي ؛ بیا دوهم ځل سرکښه کسان سره راټول شوه او د
په نوم دا (TIGRA دادارشي په وړاندي ئي جګړه پیل کړه . د ارمنستان يوه تن د تیګر ا (
جګړه وکړه . اهورامزدا زما مرسته وکړه . د اهو رامزدا په غوښتنه زما لښکرو هغه سرکښه
کسان ډير وځپل . د تیوراواهرا د میاشتي ۱۸ مه ورځ تیره وه ، هغه وخت جګړه پیل شوه .
اته ویشتمه کربڼه : داریوش پاچا وائي ؛ د دریم ځل لپاره سرکښه کسان سره راټول شوه او
په نوم (UYAMA د دادارشي په وړاندي ئي جګړه پیل کړه . دارمنستان يوه تن د دژي اویاما (
جګړه وګړه . اهورامزدا زما مرسته وکړه . زما لښکرو د اهورامزدا په غوښتنه هغه سرکښه
میاشتي ۹ مه ورځ تیره وه چي دا جګړه پیل (THAIGARCI کسان ډیر وځپل . د تا یګارسي (
شوه . وروسته دادارشي زما په غوښتنه په ارمنستان کي پاته شو ، تر هغه چي زه ورسېدم .
په نوم پارسي (VAUMISA, نه ویشتمه کربڼه ؛ داریوش پاچا وائي ؛ وروسته مي د وایمیسا (
مرئي ارمنستان ته ولیږئ او هغه ته مي وویل : وړاندي ولاړ شه او هغه سرکښه کسان چي
خپل ځان زما (تابع) نه ګڼي هغه وځپه . وروسته وایمیسا وخوځېدئ . چي ارمنستان ته
ورسېدئ (هلته) ټوله سرکښان راټول شوه او جګړه ئي د وایمیسا په وړاندي پیل کړه . یوه
نومیږي او د اشور اړوند ده ، جګړه پیل شوه . اهورامزدا زما سره (IZALA سیمه چي ایزلا (
مرسته وکړه . د اهورامزدا په غوښتنه زما لښکرو هغه سرکښه کسان ډير وځپل . د انا مکا
۱۵ مه ورځ تیره وه ، چي دا جګړه وشوه .
دیرشمه کربڼه : داریوش پاچا وائي ؛ بیا دوهم ځل سرکښان راټول شوه او د وایمیسا په
په نوم په ارمنستان کي جګړه پیل (AUTIYARA وړاندي ئي جګړه پیل کړه . د او تي یارا (
کړه . اهورامزدا زما مرسته وکړه . د اهو را مزدا په غوښتنه زما لښکرو هغه سرکښه کسان
نږدې ورستئ ورځي وې چي جګړه (THURAVAHARÂTHEN ډیر وځپل . دتیوراواهرا تن (
پیل شوه . . وروسته له هغه وایمیسا زما لپاره په ارمنستان کي پاته شو ، څو چي زه ورسېدم
.

د مادیانو د بلوا پای
سمول

څخه را (BABYLON یودیرشمه کربڼه : داریوش پاچا وائي ؛ وروسته له هغه زه د بابل (
پر لور وخوځېدم، چي ماد ته ورسېدم دهغه ښار یو اوسېدونکئ د (MEDIA ووتم . د ماد (
ځان د (PHRAORTES په نوم ، په هغه سیمه کي چي فراورتیس (KUNDURU کوندورو (
ماد پاچا باله ، د خپلو لښکرو سره زما په وړاندي د جګړې په نیت راغئ . د هغه سره مي

(c) ketabton.com: The Digital Library

جګړه وکړه . اهو را مزدا زما سره مرسته وکړه . د اهو را مزدا په غوښتنه هغه فراورتيس
۲۵ ورځي تيري شوي وې ، چي جګړه (Adukanaisha مي ډير وځپې . د ادوکانا ئېشه (
وشوه .
د خپل يو (Phraortes دوه ديرشمه کرښه : داريوش پاچا وائي ؛ وروسته ، فراورتيس (
په نوم سيمه د سوروانه شول . (Raga شمير سپورو سره وتښتېدئ . په ماد کي د راګا (
وروسته مي د هغه په تعقيب لښکر وليږه . فرورتيش ونيول شو او ما ته راوستل شو . ما هم
د هغه پوزه او هم دوه غوږونه پرېکړل او ژبه مي ور غوڅه کړل ، او يوه سترګه مي ور ړنده
د يوه برج په دننه کي په دار وځړاوه . (Ecbatana کړل . او وروسته تر هغه مي دايکبتانا(
او د هغه پلويان وليدئ .
د ثيسانتخما (Sagartian دري ديرشمه کرښه : داريوش پاچا وائي ؛ يو تن سګارتي (
په نوم زما (امر) نه سر وغړاوه . داسي يې خلکو ته وويل چي : زه د (Cisantakhma(
له ذاته يم . وروسته مي تخمس پادا (Cyaxares سګارتي پاچايم ،او د ثايکسا ريس (
په نوم زما يوه تن مرئي د پارسي او مادي لښکر لاربنود وټاکئ او (Takhmaspada(
هغوئ ته مي وويل : مخ ته ولاړ شئ هغه سرکښه کسان چي ځان ز ما (تابع) نه ګڼي وځپئ
. وروسته تخميس پادا د لښکرو سره هغه لوري ته وخوځېدئ . د چي ثيسا نتخما سره يې
جګړه وکړه . اهورا مزدا زما سره مرسته وکړه . د اهورامزدا په غوښتنه زمالښکرو هغه
سرکښان وځپل او چي ثيسانتخما يې ونيوئ . ماته يې راوست . وروسته مي د هغه پوزه دوه
غوږونه ور غوڅ کړه او يوه سترګه مي ور ړنده کړه . زما د مانئ سره مي تړلئ وساتئ ټولو
کي په دار وځړاوه . (Arbela خلکو هغه وليدئ او وروسته مي هغه په اربيلا (
څلور ديرشمه کرښه : داريوش پاچا وائي ؛ دا هغه دي چي په ماد کي مي تر سره کړل .
د پارتيانو بلوا
سمول
(Hyrcania او هاير ثانيا(Parthia) پنځه ديرشمه کرښه : داريوش پاچا وائي ؛پارتيا (
وبلل . زما پلار (Phraortes زما څخه وګرځېدل (نافرمانه شول)ځانونه يې د فراورتيس (
چي په پارت کي وو ، د هغه نه وګړ ي وګرځېدل او سرکښه (Hystaspes هايستاسپس(
شول . وروسته هايستاسپس د خپلو ملګروځواکونو سره وخوځېدئ . د ويشپاوزاتي (
په نوم ښار کي يې د پارتيانو سره جګړه وکړه . اهورامزدا زما سره (Vishpauzati,
هغه سرکښان ډير (Hystaspes مرسته وکړه . د اهورامزدا په غوښتنه ، هايستاسپس(
مياشتي ۲۲ ورځ تيره شوې وه ، چي دا جګړه وشوه . (Viyakhna وځپل . دا د وياخنا (
درېيم ستون
سمول
(Raga شپږديرشمه کرښه : داريوش پاچا وايي ؛ وروسته مي يوشمېر پارسي لښکر د راګا (
څخه دهايستاسپس مرستي ته وليږل ، چي لښکر هايستاسپس ته ورسېدل ، وروسته (
کي د (Parthia هايستاسپس هغه لښکر د ځان سره (مل) کړه ،او وخوځېدئ . په پارتيا (
په نوم ښار کي يې د ښوربښيانو سره جګړه وکړه . اهورامزدا (Patigrabana پتي ګرابا نا (
زما سره مرسته وکړه . د اهورامزدا په غوښتنه ، ويشتاسپ هغه ټوله سرکښان ډير وځپل . د
لومړی ورځ تيره وه چي دهغوئ ترمنځ دا جګړه پيل شوه . (Garmapada ګارما پادا(
اوه ديرشمه کرښه : داريوش پاچا وايي ؛ تر هغه وروسته هېواد زما شو . دا (دي) هغه دي
چي زما په وسيله په پارتيا کي تر سره شويدي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مارگینا د فرادا بلوا

سمول

په نوم (MARGIANA اته ديرشمه كرښه : داريوش پاچا وايي ؛ يو ايالت چي د مارگيانا (په نوم يو تن د مارگيانا اوسېدونكو خپل مشر (FRADA يادېږي ، ښورښ وكړ . د فرادا (BACTRIA په نوم زما پارسي مرئي و باكتريا ((DADARSHI وټاكئ . وروسته مي دادارشي (ته ولېږئ ، او هغه ته مي وويل چي مخ ته ولاړ شه او هغه ځواكونه چي ځان زما (تابع) نه گڼي وځپه . وروسته دادارشي د لښكرو سره هغه لور ته وخوځېدئ . د مارگيا نيانو سره يي جگړه وگړه . اهورا مزدا زما مرسته وكړه . د اهورامزدا په غوښتنه زما لښكرو ټوله ۲۵ مه ورځ تيره وه ، هغه وخت چي دا (ASIYADIYA سرکښان ډير وځپل . د اسي ياديا (جگړه پيل شوه .

نه ديرشمه كرښه : داريوش پاچا وايي ؛ وروسته له هغه هېواد زما شو . دا (دي) چي زما په وسيله په باكتريا كي تر سره شويدي .

د پارس د واهيازداتا بلوا

سمول

په نوم يوتن په (VAHYAZDATA څلويښتمه كرښه : داريوش پاچا وايي ؛ د واهيازداتا (سيمه كي ميشت وو . (YAUTIYA نومي ښار كي چي د پارس په ياويتيا ((TARAVA تاراوا) SMERDIS هغه د دوهم ځل لپاره ښورښ وكړ . داسي يي وگړو ته وويل چي : زه سميردېس (د كوروش زوئ يم . وروسته هغه پارسي ځواكونو چي مانئ ته پخوا د انشان ((ANSHAN څخه راغلي وه زما په وړاندي يي ښورښ وكړ . او د هغه واهيازداتا لوري ته واوښتل او (هغه) په پارس كي پاچا شو .

يوڅلويښتمه كرښه : داريوش پاچا وايي ؛ وروسته مي هغه پارسي او مادي لښكر چي زما تر په نوم زما يو پارسي مريي مي د (ARTAVARDIYA امر لاندي وه ، ولېږلې . د ارتا وارديا (لښكرو مشر كړ . يوبل پارسي لښكر مي په ځان پسې د ماد پر لور وخوځاوه . وروسته ارتا وارديا د لښكرو سره د پارس پر لور وخوځېدئ . چي پارس ته ورسېدئ ، وهيازداتا جوړ كړئ وو د پارس په (SMERDIS چي ځان يي سميرديس ((VAHYAZDATA) نومي ښار كي د ارتا وارديايه وړاندي جگړې ته راووت . ورسته له هغه يي (RAKHA رخا) جگړه وكړه . اهورامزدا زما سره مرسته وكړه . د اهورامزدا په غوښتنه زما لښكرو هغه د و مياشتي ۱۲ مه ورځ (THURAVAHARA هيازداتا ځواكونه ټوله ډير وځپل . د تورا واهارا (تيره شوې وه چي جگړه پيل شوه .

دوه څلويښتمه كرښه : داريوش پاچا وايي ؛ وروسته له هغه ، هغه وهيازداتا د يو لږ شمير لوري ته وخوځېدئ . د هغه ځايه (PAISHIYAUVADA سپرليو سره وتښتېدئ . د پاشيايوادا (څخه يي لښكر راټول كړ . او تر هغه وروسته يي د ارتا وارديا سره جگړه پيل كړه . د پارگا په نوم غره سره يي جگړه پيل گړه . اهو را مزدا زما مرسته وكړه . د (PARGA -) اهورامزدا په غوښتنه زما لښكر د وهيازداتا ځواكونه زيات وځپل . د گارما پادا (د مياشتي ۵ مه ورځ تيره وه چي دا جگړه ونښته او وهيازداتا يي ونيوئ او (GARMAPADA د هغه نږدې ټول ملگري يي هم ونيول .

در ې څلويښتمه كرښه : داريوش پاچا وايي؛ وروسته له هغه وهيازداتا او د هغه نور ميرني په نوم ښار كي مي په دار (UVADAICAYA چي زيات ورته نږدې وه د پارس په يووادايڅايا (وځړول .

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځلورځلويښتمه کرښه : داريوش پاچا وايي ؛ دا (دي) هغه چي په پارس کي زما په وسيله تر
سره شول .
پنځه ځلويښتمه کرښه : داريوش پاچا وايي ؛ هغه وهيازداتا چي خپل ځان يې سميردې باله ،
ته ليږلي وه .د هغه پر ضد مي زما يو مرئي د ARACHOSIA) هغه لښکر (و) اراکوزيا(
په نوم چي ما د اراکوزيا او . . . ښار او د هغو مشر ټاکلي وو . هغوئ ته (VIVANA وېوانا (
يي وويلي وه چي : وړاندي ولاړ شئ وېوانا او د هغه لښکر چي ځان د داريوش پاچا (تابع)
ګڼي ، وځپئ . وروسته له هغه د هيازداتا ليږل شوي لښکر د وېوانا په وړاندي د جګړې لپاره
نومي سړي هلته جګړه وکړه . اهورا مزدا (KAPISHAKANI و خوځېدل . دڅي کاپيشا کاني (
زما مرسته وکړه . د اهورامزدا په غوښتنه زما لښکر هغه سرکښان ډير وځپل . د اناماکا
۱۳ مه ورځ تيره شوې وه ، چي دا جګړه پيل شوه . (ANAMAKA(
شپږ ځلويښتمه کرښه : داريوش پاچا وايي ؛ تر هغه وروسته بيا ښورښيان سره يوځای شول
په نوم سيمه کي يې (GANDUTAVA او د وېوانا په وړاندي يې جګړه پيل کړه د ګندوتاوا(
جګړه وکړه . اهو را مزدا زما مرسته وکړه . د اهو را مزدا په غوښتنه زما لښکر د هغه
مياشتي ۷ مه ورځ تيره شوې وه ، چي (VIYAKHNA ښورښيانو لښکر ډير وځپئ .دو ياخنا (
دا جګړه پيل شوه .
اوه ځلويښتمه کرښه : داريوش پاچا وايي ؛ وروسته ، هغه تن چي د لښکرو مشر ټاکل شوئ
وو او وهيازداتا د وېوانا پر ضد ليږلئ وو ، هغه د يو څو تنو سپرلو سره وتښتېدئ او لاړه يې
نومي سيمي تر څنګ تير شو . وروسته له (ARSHADA واخستل . په اراکوزيا کي د ارشادا (
هغه وېوانا د خپل لښکر سره د هغه ځار وخوځېدئ . هلته يې د هغه ټول نږدې ملاتړي ونيول
او مړه يې کړل .
اته ځلويښتمه کرښه : داريوش پاچا وايي ؛ وروسته له هغه هېواد زما شو . دا (دي) هغه
چي په اراکوزيا کي زما په وسيله تر سره شول .
ارخا، د بابليانو دوهمه بلوا
سمول
نه ځلويښتمه کرښه : داريوش پاچا وايي ؛ هغه وخت چي په پارس کي وم ، دوهم ځل بيا
زوئ (HALDITA په نوم چي د هالديتا ((ARKHA بابليانو ښورښ وکړ . يوتن ارمني د ارخا (
په نوم سيمه کي يې درواغ وګړو ته (DUBALA وو ، په بابل کي ښورښ پيل کړ . د دوبال (
زوئ يم . (NABONIDUS د نابونېدوس ((NEBUCHADREZZAR ويل چي زه نبو چادر يزار (
وروسته له هغه بابليانو زما له امره سرکښي پيل کړه ، او د هغه لوري ته ولاړل . هغه بابل
ونيوئ او په بابل کي پاچا شو .
پنځوسمه کرښه : داريوش پاچا وايي ؛ وروسته له هغه مي لښکر بابل ته وليږل . د اينتا
په نوم زما يو پارسي مرئ مي د لښکرو مشر وټاکئ .او هغه ته (INTAPHERNES فيرنيس (
مي داسي وويل چي : وړاندي ولاړ شئ او هغه بابلي لښکر چي خپل ځان زما (تابع) نه بولي
وځپئ . وروسته له هغه انتا فيرنيس د بابل په لور وخوځېدئ . اهورا مزدا زما مرسته وکړه .
د اهورامزدا په غوښتنه ، انتا فيرنيس بابليان وځپل او بنديان يې راوستل . د ورکزن
۲۲ ورځي تيري شوي وي ، هغه وخت ارخا چي په درواغو يې ځان نبو (VARKAZANA(
چادر يزار باله او هغه کسان چي نږدې پلويان يې وه ، ونيول . امر مي وکړ او ارخا او د هغه
سړي او نږدې ملګري يې په بابل کي په دار وځړول شول .
ځلورم ستون

(c) ketabton.com: The Digital Library

سمول
يوپنځوسمه کرښه : داريوش پاچا وايي ؛ دا (دي) هغه چي په بابل کي زما په وسيله تر سره شول .
دوه پنځوسمه کرښه : داريوش پاچا وايي ؛ دا (دي) هغه چي د اهورامزدا په غوښتنه مي د تېر يوه کال په ترڅ کي وروسته له هغه چي پاچا شوم ، تر سره کړل . ۱۹ جګړې مي وکړې . د اهورامزدا په غوښتنه مي هغوئ وځپل . او ۹ تنه پاچاهان مي ونيول . يو ګايوماتا د کوروش (SMERDIS جادوګر وو . او دروغ يې ويل چي زه سميرديس ((GAUMATA) په نوم د ايلام (ASINA زوئ يم او په پارس کي يې ښورښ جوړ کړئ وو . يو د اسينا (اوسپدونکئ وو . هغه دروغ ويل چي زه په ايلام کي پاچا يم او هغه په ايلام کي زما په بابلي وو . هغه دروغ (NIDINTU-BEL وراندي وګړي سرکښه کړ ل . يو بل تن نيدينتو بيل (زوئ يم (NABONIDUS نيبوچادريزار د نبونيدوس ((NEBUCHADREZZAR, ويل چي زه (په نوم د پارس وو (MARTIYA او په بابل کي يې زما په وړاندي ښورښ وکړ . يوهم مارتيا (د ايلام پاچا يم اوپه ايلام کي يې زما په (IMANISH او هغه دروغ ويل چي زه ايمانش (نومئ وو . هغه دروغ ويل چي : (PHRAORTES وړاندي ښورښ وکړ . يو د ماد فراورتيس (د کورنئ څخه يم او ماد يي (CYAXARES د کيا کساريس ((KHSHATHRITA زه خشا تريتا (CISANTAKHMA ثپسانتا خما (SAGARTIAN زما له امره وه ايست . يود سا ګارتيان (له کورنۍ څخه يم او د (CYAXARES نومئ وو ، او دروغ يې ويل چي زه د کيا کساريس (MARGIAN سا ګارتيا پاچا يم ، او ساګارتيا يې تر واک لاندي کړه . يو فرادا مارګياني (وو . دروغ يې ويل چي : زه د مرو پاچا يم . او مرو يې تر واک لاندي کړه . يو FRADA نومئ د پارس وو . دروغ يې ويل چي : زه سمير ديس (VAHYAZDATA, وهيازداتا (د کوروش زوئ يم . او پارس يې په ښورښ راوست . يو ارخا ((SMERDIS) (ARKHA زوئ يم . (NEBUCHADREZZAR نومئ ارمني وو . دروغ يې ويل چي : زه نيبوچادريزار (او با بل يې زما د فرمانه وه ايست .
دريپنځوسمه کرښه : داريوش پاچا وايي ؛ دا ۹ تنه پاچا هان مي په دې جګړو کي ونيول .
څلورپنځوسمه کرښه : داريوش پاچا وايي : دا (دئ) هيوادونه سرکښه شول . دروا غو هغوئ نافرمانه کړل ، چي هغوئ وګړو ته دروغ و ويل . وروسته اهورامزدا هغه زما په واک کي راکړل . هر ډول چي مي هيله وه هغه ډول مي له هغوئ سره وکړل .
پنځه پنځوسمه کرښه : داريوش پاچا وايي ؛ ته چي له دې وروسته ښايي پاچا شې ځان په زياتي پياوړتيا له دروا غو څخه ليري وساته . که چيري داسي فکر وکړې چي هېواد دې وساتل شي ، هغه کسان چي دروغ وايي هغوئ ته کلکه جزا ورکړه .
ددې ليکنې د رښتينوالی پخلی
سمول
شپږ پنځوسمه کرښه : داريوش پاچا وايي ؛ دا (دي) هغه څه چي ما کړيدي . د اهورامزدا په غوښتنه مي په هغه يوه کال تر سره کړل . ته چي تر دې وروسته دا ليکنه ښايي ولولي ، هغه څه چي زما په وسيله تر سره شويدي ، ستا باور پرې وشي ، نه ښايي چي دا دروغ وګڼې .
اوه پنځوسمه کرښه : داريوش پاچا وايي ؛ اهورا مزدا خپل (حاضر او حضور) شاهد ګڼم ، هغه چي مي په يوه کال کي تر سره کړيدي رښتيا دي ، نه دروغ .
اته پنځوسمه کرښه : داريوش پاچا وايي ؛ د اهورا مزدا په غوښتنه ما زيات کارونه کړيدي ، او له همدې کبله دا ليکنه و ليکل شوه .

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددې ليکنې د سپېڅلتيا او د خپرولو پخلی
سمول
نه پنځوسمه کرښه : داريوش پاچا وايي ؛ د پخوانيو پاچاهانو داسي کړني نشته چي ما د
اهورامزدا په غوښتنه په يوه کال کي تر سره کړيدي .
شپيتمه کرښه : داريوش پاچا وايي ؛اوس په هغه څه چي زما په وسيله تر سره شويدي ،
ستاسو باور پرې وشي .او همدا ډول وګړو ته و واياست .مه يې پټوئ . که دا خبره پټه نه
کړئ او وخلکو ته ووایاست ، (نو) اهورا مزدا دي ستاسو دوست وي ، ستاسو کورنۍ دي
زياته ، او ژوند مو ډير اوسه .
يوشپيتمه کرښه : داريوش پاچا وايي ؛ که دا وينا د خلکو پټه کړئ ، او وګړو ته ونه واياست
، اهورامزدا دي ستاسو دښمن وي او ستاسو کورنۍ دي ورکه (محوه) وي .
دوه شپيتمه کرښه : داريوش پاچا وايي ؛ دا (دئ) هغه څه چي ما تر سره کړيدي . په هغه
يوه کال کي د اهورامزدا په غوښتنه مي تر سره کړيدي .اهو را مزدا زما مرسته کړيده ، او
هم هغه نورو خدايانو ، چي شته .
د رښتينولی او راستی اهميت
سمول
درې شپيتمه کرښه : داريوش پاچا وايي ؛ د دې لپاره اهورامزدا او نورو هغه خدايانو چي
شته زما سره مرسته کړېده چي ، کرغيرن نه وم ، درواغجن نه وم ، تبا ه کوونکۍ نه وم ، نه
زه او نه زما کورنۍ . رښتنۍ وم ، نه مي د خوار او نه د زورور سره زور وهلۍ دئ .هغه چا
چي زما د کورنۍ سره ملتيا کړيده ، هغه مي نازولۍ دي . او هغه چي زيان يې راته اړولۍ
هغه ته مي کلکه جزا ورکړېده .
څلور شپيتمه کرښه : داريوش پاچا وايي ؛ ته چي ښايي تر دې وروسته پاچا يې ،هغه څوک
چي درواغجن وي او يا هغه چي تبا ه کونکۍ وي د هغه دوست مه اوسه . په کلکه هغه ته
جزا ورکړه .
د نېکمرغی او بدمرغی دعاګانې
سمول
پنځه شپيتمه کرښه : داريوش پاچا وايي ؛ ته چي تر دې وروسته دا ليکنه چي ما ليکلي او يا
دا څيرې چي ته ويني ، داسي نه چي وراني يې کړې . تر هغو چي توان لرې ، وه اي ساته .
شپږ شپيتمه کرښه : داريوش پاچا وايي ؛ که دا ليکنه او دا انځورونه و وينې (او) وراني يې
نه کړې ، تر هغه چي توان ولرې ، ويې ساتې ، اهورامزدا دي ستا دوست وي او کورنۍ دې
زياته او ژوند دې ډير اوسه ، او هغه څه چي کوې هغه دي اهورامزدا در لره ښه کړي .
اوه شپيتمه کرښه : داريوش پاچا وايي ؛ که دا ليکنه او انځورونه ووينې (او) وران يې کړې
تر څو چي توان دي شته ويې نه ساتې ، اهورا مزدا دې تا وځپي . او ستادې کورنۍ ورکه وي
. او هغه څه چي کوې اهورا مزدا دي هغه وران کړي .
اته شپيتمه کرښه : داريوش پاچا وايي ؛ دا (دي) هغه کسان چي د جادوګرګايوماتا
چي ځان يې سميردي باله ، د(هغه) وژلو پر مهال هلته وه .په هغه وخت (GAUMATA)
د پارسي واياسپارا (وه) اينتا پاير نيس (INTAPHERNESهغوئ مرسته وکړه . زما پلويان
زوئ ، (THUKHRAنومئ د پارسي توخرا ((OTANESزوئ ، اوتانيس ((VAYASPARA)
زوی ، هيدارنيس (MARDONIUSنومئ د پارسي ماردونيوس ((GOBRYASګئو برویاس (
زوئ ، ميګابيازوس (BAGABIGNAنومئ د پارسي بګا بيګنا ((HYDARNES)

(c) ketabton.com: The Digital Library

زوی ، اردومانش (DATUVAHYA, نومئ د پارسي داتوواهيا ((MEGABYZUS)
زوئ . (VAHAUKA نومئ د پارسي واهاوکا ((ARDUMANISH)
نه شپيتمه کرښه : داريوش پاچا وايي ؛ ته چي له دې وروسته ښايي پاچي يې ، د دې کسانو د کورنيو ښه ساتنه وکړه .
اويا يمه کرښه : داريوش پاچا وايي ؛ د اهورامزدا په غوښتنه مي دا ليکنه په بل ډول هم (ژبي)برسيره مي هم پر درو (لوح) او هم پر پوستکو ترتيب (ARYAN وکړه ، پر ارينې (کړه . دا ليکنه د مهر په وسيله ومنل (تائېد) شوه . زما په وړاندي نوشته او هم ولوستل شوه . وروسته تر هغه مي دا ليکنه ټولو ځايونو او هېوادونو ته وليږل او خلکو يې هرکلئ وکړ .

پينځم ستون

سمول

د اېلام د ايالت يوه نوې بلوا (منی 521)

سمول

يو اويا يمه کرښه : داريوش پاچا وايي ؛ دا هغه څه دي چي ما د خپل پاچا کېدلو وروسته په نوميږي ، بيا ياغي شو . (ELAM دوهم او دريم کال کي تر سره کړيدي . يو ايالت چي ايلام (نومېدئ په ايلام کي ... د هغو مشرشو . بيله څنده مي خپل (ATAMAITA يو تن چي اتا مېتا (نومېدئ د (GOBRYAS څلورم پوځ (هلته) وليږئ .زما يو پارسي مر ئې چي گو بر ياس (هغه لښکر مشر وټا کئ . او گو بر ياس د ايلام پر لوري وخوځېدئ ، د ايلاميانو سره يې مقابله پيل کړه . گو بر ياس بيله څنده ايلاميان وځپل او د هغو مشر يې ونيوئ . هغه يې ماته راوست او ما هغه و واژه ، وروسته له هغه ايالت زما شو .
دوه اويا يمه کرښه : داريوش پاچا وايي ؛ ايلاميان ډير بې وفا دي . اهو را مزدا د هغوئ مرسته ونه کړه . اهو را مزدا زما مرستندوئ شو . او د اهو را مزدا په غوښتنه زه بر يالئ شوم او هغوئ مي له منځه يوړل .
درې اويا يمه کرښه : داريوش پاچا وايي ؛ دا د اهو را مزدا مهرباني او لويه مرسته ده چي چا ته ژوند ورکړي اويا څوک مړ کړي .

د سايتيانو پر ضد جگړه (519/520)

سمول

څلور اويا يمه کرښه : داريوش پاچا وايي ؛ له هغه جگړې ورو سته د خپل پوځ سره سايتيا ته ولاړم . هلته سا يتيا را ته سر کښېښود (تسليم شول) . سايتيا ئيان زما (SCYTHIA) سره شول او زه بحيرې ته ورسېدم . او هغه بل خوا ټوله زما دپوځ په وړاندي ودريدل ، وروسته مي جگړه (ور سره) وکړه او هغوئ مي ډير وځپل . او د هغوئ نور (مشران) هم . ما هغوئ ونيول او بنديان مي کړل او هغوئ چي زما مخه يې نيول ،و مي وژل . د هغوئ مي ډير وځپئ . او بيا مي هغوئ ته بل مشر وټاکئ . وروسته (SKUNKHA مشر سکونخا (تر هغه دا ايالت زما شو .
پنځه اويا يمه کرښه : داريوش پاچا وايي ؛ سايتيا ئيان مي وځپل او اهو را مزدا زما مرسته وکړه او د اهو را مزدا غوښتنه او مهرباني وه چي هغه ټوله مي له مېنځه يوړل .
شپږ اويا يمه کرښه : داريوش پاچا وايي ؛ دا د اهو را مزدا مهرباني او لويه مرسته ده چي چا ته ژوند ورکړي اويا څوک مړ کړي .

د ژباړونکي يادونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

سمول

لکه چي په پيلامه کي مي څو اړينوټکو ته د درنو لوستونکو د پام اړولو په نيت څو کرښي ليکلي وې ، دادئ د دې ژباړي په ورستئ برخه کي هم د دريو اړينو ټکو يادولو ته ستاسو درنو لوستونکو پام اړول غواړم :

لومړئ : هڅه مي وکړل چي د بېستون کتبې بيلا بيلي نسخي (د فارسي او انگليسي بيلا بيلي نسخي) د ژباړئ پر مهال په پام کي ونيسم او د بشپړېدو لپاره يې هڅي پر له پسې وساتم . چي له نېکه مرغه دادئ د بېستون کتيبې د هغو نسخو څخه چي تر اوسه مي لوستلي او ليدلي دي ، د هغو په بشپړه ژباړه بر يالئ شوم .

دوهم : هڅه مي وکړل چي د سيمو او کسانو د نومونو سره يوځاى د هغو نومونه په انگليسي رسم الخط هم وليکم ، چي د لوستلواوپيژندلو پر مهال دتير وتنو مخه ونيول شي .

دريم : دا ورستئ برخه چي تاسو درانه لوستونکي يې لولئ ، د بېستون په فارسي متونو کي نه ده راغلې ، بڼايي دپامه به لويدلي وي او يابه يې په فارسي متن کي د زياتولو اړتيا نه وي ليدل شوې .خو هغه يوه نيمگړتيا چي په انگليسي متن کي شته هغه په همدې ورستئ برخه کي درې اويايمه او شپږ اويا يمه کرښه په يو ډول ليکل شوېده چي بڼايې بيا (تکرار) ليکل شوې وي .

د دې ژباړي په پاى کي د دې ټکي يادول هم اړين گڼم چي ، که بڼاعلي لوستونکي د دې کتيبې د ژباړي په اړه کومه نېوکه ، نظر او يا وړانديز لري او يا يې تر دې لا بشپړ متن په واک کي لري ، زما سره د همدې پاڼي د اړيکو له لاري ، را بطه وکړي ، ډير به يې مننوئ يم

څه ناڅه زره کاله تر ميلادي پخوا کالونو کي داوستايي مدنيت بنسټ په بلخ يا پخواني بخدي کي کښيښودل شو .دې مدنيت ته ځکه اوستايي وايي چي معلومات يې د هغه مذهبي کتاب پر بنسټ تر مورخينو رسيدلي چي د اوستا په نوم ياديږي . اوستا د زردشت يا سپينتمان له خوا ويل شوي نصحتونه دي چي د زردشت تر مړيني وروسته د هغه پيروانو دا نصيحتونه را ټول او داوستا په نوم يې ياد کړل .

د اوستا ماناد قانون او هدايت په توگه زياته کارول شوېده . لومړني اوستايي متن د غوايي پر پوستکي ليکل شوئ و . د سکندر دواکمنئ پر مهال د اوستا زياته برخه چي پر پوستکو ليکل شوې وه ، وسوځول شوه . د دې پوستوکو شميره ۱۲۰۰ يو زر او دوه سوه ته رسېدل . تر سکندر وروسته د زردشتي ائېن پيروانو د اوستا پاتي شوني را ټولي او د هغو پر بنسټ يې د اوستا پنځه برخي وليکلي چي د : يسنا، وېسپرد ، وينديداد ، يشت او وړوکي اوستا په نوم ياديږي .

زردشت ٦٦٠ کاله د مخه تر مېلاد په بلخ کي زيږېدلئ دئ . په شل کلنئ کي منزوي شوئ او په ٤٢ کلنئ کي يې دلار ښود دعوا وکړه . خپل نصحيتونه يې پيل او گشتاسپ پاچا يې خپلي لاري ته دعوت کړ . گشتاسپ يې دعوت ومانه او دهغه پيرو شو . زردشت په خپل ائېن کي اهورا مزدا د نيکئ خداى او اهريمن د بدئ خداى گڼله او د هغو دوو تر منځ يې مجادله او مقابله همېشنئ گڼله . خپلو پيروانو ته به يې ويل چي د اهورامزدا لورئ ته ودريږي او د اهريمن له شره ځان وساتي . تر ټولو مهمي ويناوي يې نيک فکر کول ؛ نيک ويل ؛ نيک کارکول ؛دي ، چي د اوستا يې متنونو په مرسته تر اوسه را رسېدلي دي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د زردشت د نصیحتونو له شمیره دا یوه بیلگه یادو چي په اوستا کي راغلې ده : ستاسو څخه پوښتنه کوم ای اهورا مزدا ! د هغه چا سزا څه ده ، چي د خپلي واکمنۍ لپاره د دروغو او بدو عملونو لاره خپله وي ؛ او هغه بد عمله چي بېوزلو ، ناچارو او فقیرانو ته یې بیله ازار او ستمه بل څه نه رسیږي ؛ که څه هم چي د غریبانو او بزګرانو له لوري هغه ته کوم ازار نه رسیږي ؛ و ویل شوه چي : هیڅ یو ستاسو له ډلي دهغه بدعمله خبرو او حکم ته غوږ مه نیسی ، ځکه چي هغه ستاسو کور کلی او ښار د اړتیا او فساد سره مخ کوي ، ځکه یې د سلاح په زور له خپله ځانه لیري کړی ! .

د اوستا یې مدنیت پر مهال اریا یې وګړو داسي دودونه درلودل چي تر اوسه هم د یو شمیر قبیلو او قومونو په منځ کي معمول دي . د بیلګي په توګه د نیزې وهلو لوبه ، د اس ځغلولو لوبه ، د کال د لومړی ورځي جشن ،اتڼونه ، د مېلو د ورځو سندري ،موسیقي او داسي نور یاودولای شو . اوستا د هغه مهال یو شمیر سیاسي کورنی او واکمنان هم را پېژني چي د افغانستان په تاریخ کي د ا برخه د کیسه یې تاریخ (تاریخ اساطیري) په نوم مشهوره شوېده

د افغانستان د پښتنو پهٔ اړه مشهور باب
سمول
افغانستان د اسیا د لویې وچي په زړه کي پروت لرغونی هیواد دی . د دې هیواداوسیدونکو په زیات زماني واټن کي ډول ډول مدنیتونه مینځته راوستي ،او ستري کارنامې او نه هیریدونکي پیښي یې د خپل تاریخ ویاړ ګرځولي دي . د دې هیواد تاریخ د بیلا بیلو قو مونو په شتون او پیوستون سره داسي ښکلي شوې چي هره پاڼه یې د ذاتي کیفیت لرونکي او هر عنوان یې د برم بیان دی. د دې قومونو شته والی په ځانګړې توګه مشر ورور یا پښتون قوم د هیواد دتاریخ ویاړلې ماهیت ګرځیدلي دی ، چي له یوې خوایې د هیواد هویت ټاکلی او له بلي خوا یې د هیواد په پت ساتنه کې ستري ویاړني خپلي کړي دي .

د پښتون قوم د ستې او ریښې پیداکولو په اړ وند د پخوانیو زمانو راهیسي د زیات شمیر پو هانو او لیکوالانو څیرني او لیکني شته چي هر یوه لیکوال په خپل اند او فکر د خپلو څیړنو نتیجې په خپلو اثارو او تالیفاتو کي برملا کړیدي . خو د زماني بدلون د لیکوالانو په اثارو کي ځرګند دي . تر اوسه چي کومي لیکنې د پښتونو د ستې او ریښې په تړاو شوې او خپاره شویدي ، کیداشي دا لیکني له بنسټه پر دوو برخو وویشو : لومړی د ضدیت پر بنسټ ، دوهم د علمیت پر بنسټ لیکني دي .چي په دې برخه کي د پورتنیو بنسټو نو په اړه په زیات لندون د ځینو اړینو مطالبو یادونه کوم .

لومړی د ضدیت پر بنسټ لیکنې : په زیاته پیمانه د دې ډول لیکونو اخځ او مر جع فکلوریک او افسانه وي روایات دي ، او هغه وخت چي دا روایات د تعصب سره یوځای شي بیانو د ضدیت پر بنسټ د لیکلو لپاره مطالب را زیږیولای شي .د بلیلګي په توګه د دې ډول لیکنو څخه چي د پښتون قام سره د ضدیت پر بنسټ ولاړي دي یو هم د ایراني لیکوال او ډیپلومات مهدي فرخ لیکني دي چي نه یوازې داچي تاریخي واقعیت یې په لیکنو کي د افغانستان په اړه نه لیدل کیږي بلکي د پښتنو او افغانستان سره د عصبانیت لمبې یې له ورایه ځرګندیږي . په دې اړه یوه روښانه بیلګه په 1919 میلادي کال د افغانستان د خپلواکی د بیرته اخستلو په

(c) ketabton.com: The Digital Library

هکله د نوموړي يادوني را يادوم چي په خپل اثر (تاريخ سياسي افغانستان نو) کي يې خپل اند داسي انځور کړيدئ چي ګويا د افغانستان خپلواکي د انګليسي سياست پوهانو يوه پيرزوينه وه ، نه دا چي افغان اولس انګليسي قوماندانان دي ته اړ کړل چي د افغانستان خپلواکي په رسميت وپيژني . په داسي حال کي چي دا حقيقت ټولو ته ځرګند دئ چي په 1919 ميلادي کال د زرګونو افغانانو د سر ښندني او قربانيو په وجه وروسته له هغه چي انګليسي ځواکونو د جګړې په بيلا بيلو برخو او محاذونو کي پوره ماتي وکړه ، بيانو انګليسي واکمنانو د افغانستان خپلواکي په رسميت وپيژندله . په دي حقيقت نه يوازې افغاني مورخين بلکي انګلسي مورخين او څيرونکي هم پوره قايل دي چي افغانانو د يوې سختي او درني جګړې وروسته خپله خپلواکي تر لاسه کړل ، خو داچي ايراني ليکوال مهدي فرخ د افغانانو لپاره دابرئ نه خوښوئ نو ځکه يې روښانه لمر ته دوې ګوتي نيولي او د لمر د پټولو هڅه کوي . همدي ليکوال د پښتنو د ستي او ريښې په اړه هم خپل عصبانيت نه دئ پټ کړئ ، نوموړئ په خپل اثر کي په هغه جوړي سوي افسانې او جعلي روايت زور اچولئ چي وايې : د افغان نوم د دوو کليمو څخه جوړ سويدئ (اهه) او (فغان) او مانايې اهه او فغان ده ، د نوموړي له انده د ضحاک په وخت کي يو شمير کسان د دښمنانو لاس ته ولويدل او دښمنانو هم د هغو کورنيو ټول نارينه مړه کړل او د ښځو سره د زور زياتي اړيکو پر بنسټ د نوي نسل د زيږد پر وخت اهه او فغان اوريدل کيدئ ، نو د هم هاغه زور زياتي اړيکو څخه را ټوکيدلئ نسل افغانان دي .

له بده مرغه يو شمير ليکني د تعصب پر بنسټ خپرې شويدي ، تر کومه ځايه چي د متعصبينو توان وو نو خپلي رايي ته زور ورکړيدئ ،کله چي يې د خپل اند د پراختيا زمينه نه ده ليدلې بيايې په لوي لاس د پښتنو د ستي او ريښې په اړه و هغو رواياتو او نکلونو ته لاره هواره کړې چي علمي بنسټ نه لري دا ده دي لپاره چي ديو شمير لوستونکو او څيرونکو په تيره بيا بهرنيو څيرنکو پام د نوو علمي څيرنو د نتيجو څخه واړه وي . په دي برخه کي بيا ديوي بيلګي يادونه اړينه بولم ، او ديوه هلندي څيرونکي هغه اثر ته ګوته نيسم چي په غالب ګمان يې د افغانستان د تاريخ ليکلو لپاره د هغو منابعو او اخذونو څخه مرسته غوښتي چي يا د غير پښتون په وسيله ليکل سوي او يا يې هغه اثار چي د پښتنو په اړه د نويو څيرنو ځرک پکښې نشته کارولي دي .

د لايدن پوهنتون يوتن استاد په خپل هيواد کي د افغانستان د مينه والو لپاره په هلندي ژبه په 2002 ميلادي کال د افغانستان په نوم يو معلوماتي اثر خپور کړ . په دې اثر کي له دريو عمده برخو څخه يوه برخه په افغانستان کي ميشتو مليتونو ته ځانګړې شويده . نوموړي د پښتنو د ريښې او ستې په اړه هم هاغه زاړه روايات او بيا دهغه ملا نعمت ا لله ((نو موړئ د جهانګير د دربار منشي وو او مخزن افغاني نومې اثر د ليکلو کار يې بنايي په 1612 ميلادي کال پای ته رسولئ وي)) کيسه او نکل ليکلي چي پښتانه يې د عبريانو اويا اسرائيلو يو ښاخ ګڼلي او د وخت هندي مغولي دربار ته د نيمګړو معلوماتو په ورکولو سره يې د يوه داسي نکل بنسټ کښيښودئ ، چي د زيات شمير ليکوالانو لپاره يې د کالونو کالونو په ترځ کي د روايتي منبع په توګه کار ورکړ ، خو دادئ د ورستنيو علمي څيرنو پر بنسټ نه يوازي هغه روايت ناسم راوخوت بلکي د پښتنو اريائتوب يې په علمي بنسټ ځرګند او برملا کړ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

زه نه غواړم د ملا نعمت ا لله د روایت د تردید لپاره دلایل و لیکم ، په دي اړه غواړم د درنو لوستونکو پام هغو اثارو ، کتابونو او لیکل شوو مطالبو ته را واړوم چي په هغو کي د نعمت ا لله د روایت د تر دید لپاره په پوره تفصیل ارزښتمن او علمي مطالب لیکل سویدي. د یادوني وړده چي په دي اړه د ټولو هغو اثارو یادونه ممکن کار نه دئ چي د نوموړي ملا او دهغه د پیروانو په اړه د تردید علمي مطالب او مباحث ترتیب او خپاره سویدي ، دلته یوازي دبیلګي په توګه د یوشمیر اثارو او لیکنو یادونه کوم .

لومړی د هغوافغاني مورخینو او اتنولوجستانو له خواد لیکل سوو اثارو بیلګي لیکم چي د نوموړی ملا د روایاتو او هغه ته د ورته نورو روایاتو او نکلونو په وړاندي یې د علمي اصولو پر بنسټ د منلو وړ حقایق او واقعیتونه را برملا کړیدي : د پښتو ادبیاتو تاریخ دوه ټوکه د علامه حبیبي لیکنه ، د افغانستان لرغونی تاریخ لومړی ټوک د استاد احمد علي کهزاد لیکنه ،پښتانه د تاریخ په رڼا کي د ظفر کاکا خیل لیکنه ، افغان او افغانستان د پروفیسور کاکړ لیکنه، لودي پښتانه د پروفیسور رشاد لیکنه ، پښتني قبیلي د لطیف طالبي لیکنه ، لر غوني اریائیان د خیر محمد ساد لیکنه ، نقد بر افغان نامه د سر محقیق عطایي لیکنه ، د افغانستان لرغونی تاریخ د پروفیسور ضمیر ساپي لیکنه ، پښتانه اریائیان دي ګلجانان ظریف ، د پټي خزاني حواشي د علامه حبیبي لیکنه ، پښتانه څوک دي د دوست شینواري لیکنه او په دې ترتیب نور په لسګونو علمي اثار .

د افغاني مورخینو او څیرونکو په څیر یو شمیر بهرني لیکوالانو هم د پښتنو د ستي او ریښي په اړه د نوو علمي څیرنو پر بنسټ د پښتنو اریائیتوب منلي او په بیلا بیلو اړ خونو کي یې د ثبوت لپاره منلي علمي مطالب وړاندي کړي چي د بیلګي په توګه د یو شمیر هغو بهرنیو پوهانو د اثارو نومونه یادوم چي د پښتنو اریائیتوب یې د یوه علمي حقیقت په توګه ثابت کړیدي : د کنشکا د سره کوتل ډبرلیک (باختري ژبه) د هیلموت هو مباخ لیکنه او د پوهاند زیار ژباړه ؛ پښتانه (پټانز) د سراولف کارو لیکنه چي د ژباړي چاري یې الحاج شیر محمد کریمي تر سره کړیدي ؛ پښتانه او ورونه ملیتونه ګډ پیښلیک _ ګډ برخلیک د بورخاردبرینتس لیکنه ؛ او په لسګونو نور اثار چي د ټولو لیکل په دي لنډه مقاله کي ممکن کار نه دئ .

ګران لوستونکي په خپله خوښه کولاي شي چي د ملا نعمت ا لله او دهغه د نورو پلویانو د مطرح شویو روایاتو د سپیناوي لپاره یاد شوي اثار ولولي ترڅو دا په اصطلاح پټ راز ورته څرګند شي . خو زه په دي برخه کي په لنډه توګه د هغو مطالبو یادونه کوم چي د پښتون قام ریښه لرغونو اریائیانو ته رسوي ، باید زیاته کوم چي په دي برخه کي به زه زیات نوي مطالب ونه لرم خو دومره به وي چي د پخوانیو څیرنو پر بنسټ یو لنډ مطلب ولیکل شي څو د ځوانو پښتنو لپاره د پوهیدو وړ وي .

د پښتنو تاریخي څرک : پخوا تر دي چي د پښتنو تاریخي څرک ته مخه وکړو ، لومړی د یوه ټولنیز بهیر بنسټیز ار ته د درنو لوستونکو پوره پام اړول غواړم ، او هغه داچي : د ټولني ټو لیز شتون اوښتون لري ؛ ټولنه هغسي چي په تیره زمانه کي وه اوس هغسي نه ده او هم به په راتلونکي کي داسي نه وي لکه چي نن ده . د دي ار په نظرکي لرلوسره کیدای سی د پښتنو تاریخي څرک واخلو او په لاره کي د تړلو دروازو پرانستل د همدي ار په مرسته وکړو .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پښتنو تاريخي څرک به له دې ځايه پيل کړو چي پښتانه اريا ئيان دي ، لا تر اوسه ارين پوهان د اريائيانو د لومړني وطن په اړه يوه خوله نه دي . د اريائي قومونو د لومړني ټاټوبي (مسقط الراس) په توګه دري لرغوني سيمي يادي شويدي ، د اورال او کسپين بحيرو چاپيره سيمي ؛ د زرافشان او تيانشان درې او د امو سيند شمال ختيځي ښيرازي سيمي . په هر تقدير ، څه وخت چي د نوموړو قومونو شمير زيات او د ميشت نويو ټاټوبو ته اړتيا پيدا شوه ، بيا يې په بيلا بيلو زمانو کي ډله ايزي ليږديدني وکړې چي ددې ډله ايز ليږد د پيل تاريخ د 3000 څخه تر 2500 کاله پخواتر ميلاد کالونه ټاکل سويدي.

د اريائيانو په اړه تر ټولو باوري منبع هغه تاريخيويني او بولني (سرودونه) دي چي ټولګه يې د ويدا په نوم يادېږي ، او دا د افغانستان تر ټولو لرغونی تمدن هم دی چي مورخين يې د ويدي تمدن په نوم يادوي ، اولرغونتوب يې څه ناڅه 1800 کاله پخواتر ميلاد کالونه په بر کي نيسي . دا هغه وخت وو چي اريائيان د امو سيند سهيلي څنډو ته رسيدلي او دبلخ په لرغوني ښار کي يې د ښيرازه تمدن بنسټ ايښی او هغه تمدن ته يې د ودي او پراختيا لوری پرانيستی وو. څيرونکو ثابته کړې چي ويدي بولني په بنستيزه توګه د هندوکښ په سهيلي برخو کي ويل سويدي ، خو د څيرونکو په اند د هندوکښ په سهيل کي د ويدي بولنو هر اړخيز توب او توان دومره غښتلي دی چي بيله شکه د دي ليکنيزو ادبياتو وړاندې ، د ويانديزو يا ګړني ادبياتو شتون ثابته وي . په دې ترتيب پخواتر دې چي اريائي قومونه په بلخ کي د يوه پر مختللي مدنيت بنسټ کښيږدي ، د هندوکښ په شمال او د امو سيند په سهيل کي يې د مدنيت وړاندي کلتوري مرحلو بيلا بيل پړاونه تير کړيدي .

د ويدا په څلورو برخو (ريګويدا ؛ اتهرو ويدا ؛ ويجورو ويدا ؛ او ساما ويدا) کي د اريائي قومونو د ژوند په اړه هر اړخيز معلومات شته چي د تاريخي څيړنو لپاره ارزښتمن مواد دي . په دي برخه کي يوې بيلګي ته د لوستونکو پام را اړوم : پکهت ؛ دا هغه نوم دی چي د ريګويدا په متن کي زيات ياد سويدي . ژبپوهان د پکهت نوم د پښتون د نوم پخوانی شکل ګڼي په دي اړه د رګويدا په وينو (سرودونو) کي د پکهت د نوم د يادولو څو بيلګي را وړم :

1 -- ... بريګو س او درپهو س ژر غوړ و نيو ی يوه دوست بل دوست ته د دو ليرو قبيلو په منځکي نجات و با خښه ... د پکهت او بهالانا او الينا او شيوا او اوشيانن خلق سره راټو ل شو ل د اريائي ملګري لار ښو ونو ته د تريتسو قبيلي ته راغی ، د ده دا زړه ورتوب ، را تګ له دي امله وو چي له جګړي سره يې مينه درلوده .

له دي سندري څخه څرګنديږي چي پکهت (پښتون) او بهالانا (بولانيان) الينا (نورستانيان) شيوا (د کابل د شيوکي خلک) په يوه جګړه کي سره ملګرې وه .

2-- ... اي ايندرا ! ته ډير لوی يې له تا څخه غواړم چي موږ ته پې وري غواوي راکړې ! لکه مدهه پاتي تيا او ني پاتي تيا ته چي دي ورکړيدي .هغه سي لکه د کنوا تبر او د تراساديوس شهزاده او پکهت او ساوراچا ته چي دي ورکړيدي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

3-- ...اي اسونا نو ((د سهار دوه ستوري))پر خپلو جنګي اربو سپاره شئ ، پر خپل طلايي پلاز کښينئ ، اي هغو خلکو چي تاسي بايا ن ياست او هغه مرستي چي تاسي له پکهت او ادريکو سره وکړه ، نو با بهرو له خپلو دوستانو څخه بيل شو.

په دي ترتيب د پکهت يا پښتون ډيره لرغوني يادونه په ليکل شوي ويدا کي شته ، او د يوي قبيلي په توګه يې د وخت په پيښنو کي ټاکلې ونډه درلوده .

د افغانستان د لرغوني تاريخ د پوهيدو لپاره يو بل معتبر ماخذ د اوستا مقدس کتاب دئ چي د زردشت يا سپين تمان په وسيله مينځ ته راغلئ او تبليغ شويدئ . مورخين د دې اثر دتبليغ او حاکميت زمانه د 1200 پخوا تر ميلاد څخه بيا تر 700 کاله پخوا تر ميلاد کالونه په ګوته کوي . د ازمانه د افغانستان په تاريخ کي د اوستايې تمدون تر عنوان لاندي مطالعه او څيړل کيږي . دا مدنيت هم د ويدي مدنيت په څير د اريائيانو له خوا منځته راوستل شو او وده يې ورکړل ، چي د پښتنو ونډه بياهم رو ښانه وه ، د بيلګي په توګه د زردشت يو ډير اوريدونکئ نوم سپينتمان وو چي په اوسنئ پښتو کي هم پوره د پوهيدو وړ نوم دئ . د دي سره سره چي د اوستايې متونو په ځينو برخو کي د سهاکو قبيله ښه نه ګڼي .

د سپين تمان د نوم سربيره يوشمير نور نومونه هم په اوستا کي څو څو ځله راغلي چي ځني يې تر اوسه په خپل حال پاته دي او يو شمير نومونه په لږ تغيير په اوسنئ پښتو ژبه کي هم د پوهيدو وړ دي ، چي په دي برخه کي د يو څو بيلګو په يادولو بسنه کوم : سپينه ګوناغيري ؛ په اوستا کي دا نوم يوه غره ته منسوب دئ چي جغرافيه پوهانو يې موقعيت د اوسني سپين غره ټاکلی دئ . ويسه ؛ داکلمه تر اوسه هم په پښتو ژبه کي بيله توپيره کارول کيږي چي مانا يې ويسا او باور دئ . په همدي ترتيب د ورشو کلمه چي په ويدي او اوستايې مدنيت کي کارول شويده ، او داسي نوري کلمي او مفاهيم شته چي د پښتنو او پښتو ونډه په اوستايې مدنيت کي بر ملا کوي .

د پښتنو د تاريخي څرک لپاره د معتبرو ماخذونو په لړ کي تر اوستا يې متونو وروسته تر ټولو ډاډمن ماخذونه هغه ليکني دي چي د يوناني مورخينو په وسيله ليکل شوي او د منځنئ اسيا په بيلا بيلو سيمو پوري اړه لري ، په دې برخه کي د بيلګي په توګه يوازي ديوناني نامتو مورخ هيرودوتس (په 425 تر ميلاد وړاندي کالونو کي مړ شويدئ) هغه يادوني رانقلوم چي نوموړي د پښتون او د پښتنو د هيواد په اړه په خپلو اثارو کي په ډير ځله ثبت کړي دي . د بيلګي په توګه ، هيرودوت ليکي :

1 --- سر بيره پر دې نور هنديا ن هم شته چي د پاکتو يک هيواد د کاسپارتوس له ښار سره سرحد لري ؛

2 --- د پاکتو يک خلکو د پوستکي چيني اغوستي او د خپل هيواد لندئ او چړې يې له ځا ن سره درلودې .

(c) ketabton.com: The Digital Library

3 --- يوه کوچي قبيله چي ساګار توې نوميږي ايرانيان دي ، په لبا س کي نيم پارسي او نيم پکتوا ن دي .

4 --- دو ی خپل دغه دريايي سفر د پاکتو يک هيواد د کاسپارتوس له ښاره پيل کړ . دټولو ژبپو هانو پر دې ټکي اتفاق دی چي د پا کتويک مانا اوسنې پښتون دی .

پر هيرودوتس سربيره يوشمير نورو يوناني ليکوالانو او جغرافيه پوهانو لکه بطليموس ، هيکتايوس او نوروهم د پښتنو په اړه په خپلو اثارو کي يادوني کړيدي بطليموس په مکرر ډول د پکتين نوم ياد کړيدی ، او همداډول د هيکتايوس په اثارو کي د کاسپاپور (پيښاور) ګندهارا (ننګرهار) او نور نومونه راغلی دی .

د مقدوني سکندر سره د جګړو په مهال (د 330 څخه تر 326 د ميلاد وړاندي کالونه) نه يوازي د پښتون قوم يادونه په واروار شويده ، بلکي د بيلا بيلو قبيلو يادونه هم شويده دبيلګي په توګه : د شتک (ختک) اسپزي (يوسفزي) ساګاري (ساخري) او نورو نومونه يادولاي شو .

د لومړی ميلادي پيړی په درشل کي د پښتنو يوي قبيلي چي سهاک نوميدل د يوي لويې واکمنی بنسټ کښيښود ، چي د افغانستان په تاريخ کي د کوشاني امپراتورۍ په نوم پيژندل شويده . د همدي پاچاهانو په وخت کي د پښتو ژبي ګړنی يا دوييني برخي د وخت په ليکنو کي معمول ګرځول سويدي ، د بيلګي په توګه د بغلان د سره کوتل په ډبرليک کي د اوسنی پښتو ژبي ډيري ګړنی کليمي ليکل شويدي لکه : انند (ننداره) ؛ وکيدو (کيدل) ؛ بګه (بغي) ؛او نور .

د کوشاني امپراتورۍ وروسته د پښتنو بله قبيله چي ايپتالي يا ابدالي نوميدل په (425 ميلادي کال) د لويي امپراتورۍ په جوړولو بريالي شول . د ايپتالي يا ابدالي پاچاهانو نومونه لا تر اوسه په پښتو ژبه کي کارول کيږي ، د بيلګي په توګه : توره منه (توره وهونکی) ايپتالي پاچا (په 502 ميلادي کال وفات شو) .مهراکولا (مهر ګل) په 542 ميلادي کال وفات شو ، او داسي نور .

د ايپتالي پاچاهانو پاتشوني او د زابل واکمنانو چي د پښتنو په بيلا بيلو قبيلو پوري يې اړه درلودل لږ تر لږه د 300 کالونو پوري د عربي لښکرو په وړاندي د خپلي سيمي ژغورني ته ملا تړلي وه، تر هغو چي د سيستاني يعقوب ابن ليث صفار په وړاندي يې خپل مورچلي پرېښودلې او اړوندي سيمي يې د صفاري واکمنانو تر سيوري لاندي شوي .

د اپتالي پاچاهانو وروسته د ځينو چيني زيارت کونکو او بيا تر هغه وروسته د عربي ليکوالو په اثا رو کي د پښتون د نوم څرک په زياته پيمانه ليدل کيږي ، خو د دي نوم تر څنګ د اپګان يا افغان نوم هم په سترګو کيږي چي تر ټولو پخواني شکل يې په ساساني ليکنو کي ليدل کيږي چي تاريخ يې دريمي ميلادي پيړی ته رسيږي .او تر هغه وروسته د چيني ليکوالو او زيارت کونکو په وسيله ثبت سويدی ، د بيلګي په توګه چيني نامتو زيارت کونکی هيونتسنګ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پالا نه د سیمو د لیدلو وروسته د یوه بل هیواد نوم اپوگان یاد کړیدئ چي د زیاتو څیړنکو په
اند دا نوم د افغان پخواني شکل دئ . ښایي د عرب لیکوال المسعودي په اثر کي یاد ه شويٍ د
ابغان کلیمه هم افغان وي که دا خبره سمه وخیژي بیا به المسعودي لومړيٍ عربي لیکوال وي
چي د افغان کلیمه يې کارولې ده ؛ خو د حدود العالم من المشرق ا للمغرب لیکوال بیله شکه د
افغان کلیمه او نوم په پوره وضاحت یاد کړیدئ . د بیلګي په توګه نوموړيٍ لیکي : ساول یوه
نعمت لرونکې سیمه ده چي هلته افغانان اوسیږي .

زابلي پاچاهان د پښتنو هغه غیر مسلمان وروستي پاچاهان وه چي د صفاریانو په وسیله د
ماتي سره مخامخ شول ، له هغه وروسته بیا په 940 میلادي کالونو کي د مسلمانو پښتنو
واکمني په پاشلې توګه د افغانستان په سهیل لویدیځو سیمو کي تاریخي اثارو ثبت کړیده . له
نیکمرغه د محمد هوتک پټه خزانه ؛ د سلیمان ماکو تذ کیرت ا لا اولیا ؛ د اخوند درویزه
تذکیرت الا ابرار او زیات شمیر نور اثار په پوره تفصیل د بیټ نیکه او د هغه د ورونو په اړه
په زړه پوري معلومات لري ، چي ګران لوستونکي د نوموړو اثارو لوستلو ته په زیات
درنښت رابولم .

باميان (ام البلاد)

هغه وخت چي د کوشاني سلسلي ستر امپراتور کنیشکا (احتمالا 120 میلادي) د بودايي
مذهب لاره خپله کړل ، په لرغوني افغانستان کي نوي مدنیت زیږیدلي او د پراخیدو زمینه يې
برابره سوي وه ، چي زموږ د هیواد په تاریخ کي نوموړی مدنست د ګریکو بودیک مدنیت په
نوم یاد یږي . دی مدنیت چي له یوي خوا يې د لرغوني یونان هنري ښکلا له ځان سره
درلودل او له بله پلوه يې بودايي روحانیت په ځان کي ونغښت او تر ټولو ارزښتمن داچي د
افغاني چاپیریال په لمن وزیږیدئ ، وروړو په یوه داسي مدنیت واوښت چي په پخوانی نړئ کي
يې ساري نه لیدل کیږي .

د ګریک بودیک تمدن ریښې په لرغوني افغانستان کي شنې شويٍ ، وده يې وکړل او بیا نورو
ګاونډیو سیمو او هیوادونو ته ورسیدئ . تر هغه چي ستر کنشکا لا بودايي مذهب نه وو خپل
کړئ ، نوموړي مذهب د یوي پرتي او بي خوځښته عقیدي په توګه د هند په محدوده کي بندي
پاته سوئ وه . همداډول د لرغوني یونان څخه راغلو هنر مندانو د خپلو هنرونو ښکلا د
ختیځو خیالاتو سره د تلفیق او یو ځایٍ والي په لار کي ټاکلي ستونزي درلودیٍ .د کنشکا د
واکمنۍ پر مهال د افغاني هنر مندانو او ماهرینو په وسیله د ا ستونزي لیري سويٍ او د یوناني
هنر او هندي روحانیت تر منځ د یوالي او تلفیق زمینه منځ ته راغله چي په پایله کي يې د یوه
ستر تاریخي تمدن د منځته راتلو زمینه برابره او د نوي مدنیت جوړښت او خوځښت پیل سو .

ګریکو بودیک تمدن د افغانستان پر لرغونی ټولنه هر اړ خیز تاثیرات وښندل ،د نوموړي
مدنیت اثرات په افغانستان کي محدود پاته نه سول بلکي دجاپان ، کوریا ،او چین څخه بیا تر
اوسني ایران او سیستان پوري ، د سریلانکا او هند څخه بیا تر سیر دریا اوتاجکستان پوري
ټولي سیمي تر خپلي اغیزي لاندي راوستي ويٍ . د نړئ له بیلا بیلو سیمو څخه به د مذهبي
مراسمو د پر ځای کولو په نیت زیات شمیر راهبان ،زایرین او سیلانیان په افغانستان کي د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ودان شوو بو دايي زيارتونو او عبادت ځايونو په ځانګړي ډول د باميان لرغوني او د بو دايي پير متبرک ځای ته د ليدو کتو په نيت سفرونه کول .

د باميانو په اړه تر ټولو پخواني معلومات د چيني زيارت کونکو له خوا ليکل سوي او لا تر اوسه زموږ په واک کي سته . فاهيان تر ټولو پخوانی چيني زيارت کونکی دی چي د باميان په اړه ليکني لري . نوموړی په 400 ميلادي کال د باميانو دره ليدلي او د سترو مجسمو په اړه يي ارزښتمن معلومات ليکلي دي . نوموړي ليکي د باميانو دره شنه او پاکه ده ، د سترو مجسمو شاه او خوا هره ورځ وينځل کيږي ،زيات شمير مذهبي مدرسي شته ، هره ورځ زيارت کونکي او سوداګران دي سيمي ته د تلو راتلو په حال کي دي . د راهبانو لپاره ځانګړي صومعي جوړي سوي ،او د مواشيو او بوده ګانو لپاره بيل ټاټوبي شته .

تر فاهيان وروسته بل چيني زيارت کونکی هيونتسنګ وو چي د باميانو سيمه يي ليدلي او په خپلو يونليکونو کي يي زيات ارزښتمن مطالب را ټول او ليکلي دي . نوموړي په 600 ميلادي کال د افغانستان سفر تر سره کړی او په دي لار کي يې د باميانو سيمه هم ليدلي ده . د هغه په قول په باميانو کي تر لس زياتي خانقاوي شته چي په هغو کي څه ناڅه زرتنه واعظين د بودايي مذهب تبليغ ته ګمارل سويدي . په لسګونو مدرسي شته چي هره مدرسه لږ ترلږه زرتنه زده کونکي لري . هيونتسنګ په باميانو کي وړي او لويي مجسمي ليدلي خو يوه داسي مجسمه يې هم ليدلي چي د هر سهار د لمر په وړانګو به هغې مجسمې طلايې رنګ اخستئ اوداسي بريښيدل لکه دا ټوله مجسمه چي د طلا څخه جوړه سوي وي . تر هيونتسنګ وروسته کوريايې زيارت کونکی د باميانو په اړه پوره معلومات لري . نوموړی په 727 ميلادي کال باميانو ته سفر کړی او په سيمه کي يې د بودايي مذهب د پيروانو د شتون په اړه ليکني کړيدي .

د زيارت کونکو تر يادونو وروسته څه ناڅه دري سوه (300) کاله د باميانو او په ځانګړي توګه د سترو مجسمو په اړه باوري معلومات نه دي ليکل سوي ، د دي سره سره چي د يو شمير مورخينو په ليکنو کي د مجسمو يادونه سوي ، چي د بيلګي په توګه د طبري ، يعقوبي ، البيروني نومونه رادولای سو . خو هغه وخت د باميانو د مجسمو يادونه يوځل بيا وسوه چي د تموچين يا څنګيز ورانکارو غوښتل چي د سترو مجسمو لوړ سر ته خپلي غشي ورسوي ، چي هيڅ يو هم ونه توانيدئ چي د لوي مجسمي سر ته غشي ورسوي . د اولسمي ميلادي پيړی په جريان کي د اورنګ زيب لښکرو د توپ د ډزو په وسيله د لوي مجسمي مخ ته زيان واړاوه .

د افغان انګليس د لومړی جګړي په وخت د ليدي سيل په وسيله د باميانو او بودا يې مجسمو په اړه يو لړ خيروني وشوي ، برنس په 1819 ميلادي کال باميانو ته ورسيدئ او د بودا يي مجسمو او په باميانو کي د نورو نقاشيو په اړه زيات مطالب وليکل او بيايي په بيلا بيلو خيرونو کي نشر ته وسپارل . چارلس مسون په 1835 ميلادي کال د بودا ستري مجسمي وليدلي او د دي مجسمو په دننه کي يې د يوي لاري د شتون خبره سپينه کړل چي په پخوانيو وختونو کي به زيارت کونکو د ستري مجسمي و لوړي برخو ته رسيدل . کپتان متلاند په 1922 _ 1924 ميلادي کال باميانو ته سفر وکړ او د سترو مجسمو د جوړښت او د هغو

(c) ketabton.com: The Digital Library

جدارونو په اړه يې څېړنې او پلټنې تر سره کړي چې د څېړيدو وروسته د زياتو لرغونپوهانو د پاملرنې وړ وګرځيدل .

په افغانستان کې د رسمي سپړنو او څېړنو د پيل را وروسته 1922 ميلادي کال د باميانو ستر ي مجسمي لومړی د فرانسوي لرغونپوه الفرد فوشه 1922 ميلادي کال له خوا وڅېړل سوي د نوموړي په اند دا مجسې د هندي راورتي مجسمو سره يو شان دي . نوموړي په خپلو څېړنو کې څرګنده کړل چې په څلورمه او پنځمه ميلادي پيړۍ کې د بودا دوي ستري مجسمې چې يوه د صل صال او بله د شامامه په نوم ياديږي جوړي سوي دي . د دي سترو مجسمو په اړه دعلمي سپړنو او څېړنوکارد فرانسوي لرغونپوهانو په وسيله پيل او بيا وروسته د نورو هيوادونو لرغونپوهانو هم د دي مجسمو په اړه څېړني او ليکني تر سره کړيدي ، چې د بيلګي په توګه د هندي ، جاپاني ، چيني ، او افغاني لرغونپوهانو يادونه کولاي سو .

د افغانستان پنځۀ زره کلن تاريخ لروونکې سيمه منديګک

•

په زياتو رسمي او ولسي غونډو کې د خبرود پيل وياړلي لومړی جمله غالبا د افغانستان د پنځه زره کلن تاريخ يادونه ده . په هر ناستون ، ميلمستون او يا د زدکړي په ټولګيو کې د افغانستان د پنځه زره کلن تاريخ په وياړ يادونه کيږي . دا سر ليک د کومه راپيدا شوېدی ؟ په رښتيا هم افغانستان پنځه زره کلن تاريخ لري ؟ او کوم اسناد او شواهد د دې سرليک د تايېد او تبيت لپاره شته ؟ په دې ليکنه کې نوموړو پوښتونو ته په لنده توګه جواب ليکل شوېدی.

د منديګک يوه لرغوني برخه

3000 کاله پخوا تر ميلاد ودانی

منديګک

د هغو څېړنو پر بنسټ چي د افغانستان په بيلا بيلو سيمو کي تر سره شوي ، د دي هيواد د لرغوني تاريخ جرړی يې ډيري وړاندي او پخوانی ښودلې دي . لويس دوپری * امريکايي څيرونکې د غزنی په ناور دښت کې څيرني او سپړني تر سره کړې چې په نتيجه کې يې داسي ډبريني وسلې او الات تر لاسه کړل چې د انساني ټولنو له خوا کارول شوې وه ، د دې اثارو تقريبي تاريخ د يو سل او پنځوس زره کاله څخه تر سل زره کاله پخوانی زماني

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښودل سوېدی په اق کپروک ، هزارسم ،قره کمر او يو شمير نورو لرغونو سيمو کي داسي نښاني او اثار تر لاسه شوي چي لر غونتوب يې د څلويښت زره کاله څخه بيا تر پنځه ويشت زره کاله پوري پخوانيو زمانو ته رسيږي ، په بدخشان کي امريکايي لرغونپوه کارلتون س کاون * تر مشرۍ لاندي د کور درې په نوم يوه لرغوني مغاره وسپړل شوه چې د لرغونو انسانانو د فوسيلونو تر څنګ داسي وسايل او الات هم په لاس راغلل چي دټولنيز ژوندانه تر څنک يې د هغه ټولنو معتقيدات او ديني کړه وړه هم برملا کړل . چي تاريخ يې تر ميبلاد 8000 اته زره کاله پخوا زمانو ته رسيږي .

هغه سند چي د افغانستان پنځه زره کلن روښانه تاريخ ويناثابته وې ، د کند هار ښار شمال لويديځ لورې ته پرته يوه لر غوني غونډۍ ده چي د منډيګک په نوم يادېږي د ا لرغوني غونډۍ د فرانسوي لر غونپوهانو له خوا چي مشري يې د مسيو کزل * په غاړه وه د 1951 ميلاديکال څخه بيا تر 1957 ميلادي کال پوري وسپړل شوه . د دي لر غوني غونډۍ د په لاس را غلو اثارو څخه په ډاګه شوه چي د منډيګک د سيمي پخوانيو اوسيدونکو خپل کلتور د مدنيت لوړو پوړيو ته رسولې وو . په دې سيمه کي د کرهڼي منظم سيستم ، ديوه ټاکلي جمعيت يو ځای اوسيدل ، د مسي او برونجي وسا يلو څخه کار اخستنه او د لومړنيو مدنيتونو داسي نوري نښاني تر لاسه شوې چي چي لر غونتوب يې د دري زره پنځه سوه 3500 څخه بيا تر درې زره 3000 کاله پخوا تر ميلاد کالونه ټاکل شويدي .

د منډيګک له سيمي څخه څوارلس کلتوري طبقي چي هريوه يې د يوې اوږدې کلتوري دورې استازيتوب کوي ، سپړل شوې او څيړل شوي دي . د فرانسوي لرغونپوهانو هيئت (ډا فا) * چي مشري يې کزل کوله د منډيګک د لاندنۍ کلتوري طبقي څخه د نوي ډبري دوري يا نيولتيک* او د ميسوډبري دوري يا اينيو ليتيک* پوري اړوند وسايل او اثار تر لاسه کړل . په دې وسايلو کي د کرهڼيزو چارو وسايل ، د اوبدلو وسايل ، د ښځو په ډول جوړي شوې ډبريني مجسمې ،د اوزانو په ډول کاني ، د غلو دانو علايم ،خاورين لوښي چي د څرخ په وسيله جوړشوې وه ، د ميسو څخه جوړي شوې زينتي ګاڼي او پسولونه او يو زيات شمير داسي اثارچي د پر مختللي کلتور او لومړني مدنيت ښکارندوي کوي کشف او تر لاسه شوې دي .

درې زره کاله پخوا تر ميلاد په منډيګک کي داسي ودانۍ او ابادۍ جوړي سوي چي اثار او پاته شوني يې تر اوسه په سترګو کيږي . د دي لرغوني غونډۍ په لويديځه برخه کي يوه داسي ودانۍ د لرغونپوهاتو له خوا را څرګنده شول چي د ودانۍ په وړاندنې ځاې کي د لويو ستونونو څخه جوړ شوې لوې حال يې درلود چي د دي ودانۍ د برم او جلال ښکارندويي کوي . لر غونپوهان په دي باور دي چې نوموړې ودانۍ د منډيګک د واکمنانو د اوسيدو ځاې او اداري مرکز وو .د ودانۍ په دننه کي داسي ننوتی او راوتی برخي څرګندي شوې چي د ودانيزو چارو د انجنرانو په عقيده نوموړې ځايونه د ودانۍ د ښکلا او ښايست په نيت جوړشوې دي . د دې تر څنګ د منډيګک د ودانيو پر شا او خوا د يوه داسي لوړ ديوال يا حصار نښاني هم څرګندي شوې چي د ښار څخه د دفاع په وخت کي به ورڅخه کار اخستل شوې وې .

د منډيګک د لر غوني غونډۍ څخه څوارلس کلتوري طبقي په لاس راغلی چي هره يوه يې د يوه بيل پير او بيل پر مختيايي حالت ښکارندويې کوي ، چي په دي لنډه مقاله کي د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولو لاسته راوړنو يادونه ممکن کار نه دی ، خو د ا اړينه ده څو و ويل شي چي د منډيګک دتمدن بر خه ليک څه شو ؟ دې پوښتني ته ځواب ستونزمن بريښي خو د لرغونپوهانو تلاښ او هڅو څه ناڅه د حل لاره په ډاګه کړي ، ولي بايد څرګنده شي چي لا تر اوسه د لر غونپوهانو تر منځ يوه پريکړې پايله نه ده تر لاسه شوې ، هغه څه چي څرګند دي هغه د څيړنکو تر منخ د دوو بنسټيزو عواملو يادونه ده . يو شمير لرغونپوهان په دي باور دي چي د منډيګک اوسيدونکو د يوه پراخ يرغل په نتيجه کي د خپلې سيمي دفاع ونه شوه کړاې چي پايله يې د منډيګک ښار تخليه کيدل وه او نوو ير غل کونکو د منډيګک د اوسيدونکو ټاټوبي وسوځول او په پاي کي يوه پريښودل شوې سيمه وګرځيدل . دا ډله لرغونپوهان د دې وينا د ثبوت او ثقم لپاره د منځنۍ اسيا هغو ټوليزو او جګړه ايزو خوځښتونو ته پام اړوي چي د 3000 کاله پخوا څخه تر 2500 کاله پخوا تر ميلاد په سيمه کي جاري وه .

يو شمير پوهان په دې باور دي چي د منډيګک پخواني ميشتو ټولنو د يوه طبعي نادود له امله د خپلو سيمي پريښودلو ته اړ شويدې ، دا شمير څيړونکي پر هغو څيړنو تکيه کوې چي د هلمند دسيند په اړه د جيولوجستانو له لوري تر سره شويدې . د جيولوجستانو له نظره د هلمند سيند د يخچالې سيندونو په لړ کي شميرل کيږي . او د يخچالي سيندونو يوه مميږه داده چي د زمانې په تيريدو سره خپل بستر او د بهيدو ځاى کښته کوي او له ځان سره وړي . په دي تر تيب 3000 دري زره کاله څخه تر 2500 کاله وړاندي تر ميلاد د هلمند سيند بستر کښته شوی او نور د منډيګک اوسيدونکو دا توان نه درلود چي د خپلې ابادۍ لپاره د کښت او کرهنې اړتياوې د هلمند سيند څخه پوره کړي . د دي شمير پوهانو په اند همدا عامل وو چي د منډيګک سيمه پريښودل شوه .

په هر صورت د منډيګک له لرغوني سيمي څخه په لاس راغلي اثار چي د بيلا بيلو کورنيو او بهرنيو پوهانو او څيړونکو په وسيله مطالعه شوې ، دايې څر ګنده کړي چي د افغانستان لومړنۍ څرګند مدنيت له منډيګک څخه پيل کيږي ، چي زموږ د ګران هيواد د لرغوني تاريخ د لومړي باب سر ليک ګڼل کيږي . د منډيګک څخه په لاس راعلي اثار په پرله پسي توګه د افغانستان ملي موزيم ته د رسمي پرو تو کولونو په بڼه ورکول کيدل چي له بده مرغه د افغانستان د نورو وياړنو تر څنګ د ملي موزيم څخه د منډيګک لرغوني اثار چي زموږ د هيواد د پنځه زره ګلن تاربخ شاهيدان وه په 1372 لمريز کال د خپل مينځې جګړو په ترڅ کي په داسي بيشرمۍ لوټ او تالان شول چي د لومړۍ سقاوۍ غلو خپل ګوته په غاښ ونيول .

د لوی ګندهارا له لرغونو کولتوري منځيو څخه ګڼل کيږي چي يونان-بودايي پېر سره (HADDA)هډه تړاو لري. دا ښار د جلالکوټ تاريخي ښار سوېل اړخ ته په لس کيلو مترۍ کې پروت دی.

هډه

(c) ketabton.com: The Digital Library

هډه(هډه اخندزاده)
پخواني مورخينواو پوهانو د لرغوني افغانستان ختيځي سيمي چې داوسني هند تر شمالي څنډو رسيدلې ، د ګندهارا په نوم يادي کړيدي . يوناني مورخ هيرودوت او سترابون د ګندهارا سيمه په خپلو اثاروکي د ګنداريس په نوم ثبت کړي ده ، چې د کابل او کنړ تر منځ پرتي سيمي يې په بر کي نيولي د دي سره سره چې د مقدوني سکندر په دوره کي د ګندهارا نوم نه دئ ياد سوئ ، خو د يونان ؟ باختري دورې حکمرانانو په اثارو کي چې د لرغوني افغانستان پر ټولو په (GANDARWA او يا ګنداروا (GANDARATI) حدودو واکمن وه ، دا سيمه د ګنداراتي (نوم ياده کړيده ، چې ناګاهارا (ننګرهار) کوهش (کونړ) پورا شاپورا (پيښور) سراسواتي (سوات) سيمي پکښي شاملي دي .

د ګندهارا يو ستر فرهنګي مرکز د اوسني جلال اباد مرکز ته څيرمه د هډي سيمه ده ، چې په پخوانيو متونو کي د هيلو په نوم ياده شوېده . هيلو د لرغونو بودايانو د تبرک ځای او د هغو د عبادت ستر ټاټوبئ وو. په هغو يونليکونو کي چې د چيني زايرانو څخه را پاته دي ، د دي سيمي په هکله په زړه پوري او ارزښتمن معلومات شته . فاهيان لومړنی چيني زاير وو چې په 420 ميلادي کال يې د هډي ليدنه کړيده . له هغه وروسته سوينګ يون په 520 ميلادي کال هډ ي ته راغلی او نامتو چيني زاير هوونتسنګ په 630 ميلادي کال هډه ليدلي او په دي اړوند يې زيات مطالب په خپلو ليکونو کي ثبت کړيدي .

د ټولو چيني زيارت کونکو په يونليکونو کي د هيلو په نوم د يوې متبرکي سيمي يادونه سوي چې د زيات شمير پوهانو يې همدا اوسني هډه ګڼي د بيلګي په توګه د فرانسوي لرغونپوه په عقيده هيلو د همدې هډې پخواني نوم دئ ، چې د ګندهارا نامتو هنري (JAKIY ژاکي (مکتب پريمانه اثار يې په خپل لمن کي ساتلي دي . دا سيمه د هيونتسنګ په قول تر اومي ميلادي پيړۍ پوري د پوره برم او ارزښت لرونکې وه . خو د نومړي پيړۍ راورسته بياتر 81 مي پيړۍ پوري د دي سيمي پوره او د پاملرني وړ يادونه نه ده سوي . د نولسمي پيړۍ په پيل کي ځينو اروپائيانو چې سيمي ته يې رسمي او يا غير رسمي سفرونه کړي ، د هډې په اړه يې يو شمير مطالب خپاره کړل چې د ورستيو منظمو څيړنو لپاره يې زمينه برابره کړل . په دې برخه کي د بيلګي په توګه د مورکرافت (1824_ 1830 ميلادي) کيمناري (1827 _ 1834 ميلادي کال) چارلس ماسون (1834 _ 1837 ميلادي کال) هونيک بر ګر او نورو نومونه يادولاي سو .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د هډي لرغونی تپه چې تاریخي جرړي يې له اوسنی پیر نه 1600 کاله پخوا زمانو ته رسیږي ، د لومړي ځل لپاره په 1923 میلادي کال د فرانسوي لرغونپوهانو له خوا تر علمي سپړنو او پلټنو لاندي ونیول شوه . لومړیٔ فرانسوي لرغونپوه گودار او بیا وروسته د فرانسوي له لوري تر څیړنو لاندي ونیول شوه چې له نیکه مرغه د زیاتو (D.A.F.A.علمي ټیم (لرغونو اثارو د پیداکیدو او تر لاسه کیدو په وجه د افغانستان تر ټولو لرغونو سیمو بډایه گڼل سویده .

د لرغونپوهانو د سپړني د پلان له مخي ، لومړیٔ د هډي په لویدیځه برخه کي سپړنی پیل شوي ، چې په نتیجه کي یو لوي بودايي معبد را بر سیره شو . د دي معبد څلور خواوي په یوه لوي دیوال احاطه سوي ، چې د هر دیوال پر مخ د معبد په دننه خواکي په ټاکلي فاصله د بیلا بیلو مجسمو پاتي شوني تر لاسه شویدي . د دي معبد د دیوالونو پورتنی برخه ورانه سوې ، خو لاندنی برخو ته يې زیات زیان نه دی اوښتیٔ . د زیات شمیر مجسمو شته والی چې د شیست ډبرو څخه جوړي سوي وې او هم د یو شمیر نورو مجسمو شتون چې د اخښل سویو(پخو) خټو او شیست ډبرو څخه په تر کیبي توگه جوړي سوي وي ، دا ټوله د دی معبد برم او ځانگړتیا څرگنده وي . له هغه نه وروسته د هډي په سیمه کي په پر له پسي توگه سپړني جاري وساتل سوې چې د ټولو سپړنو په اړه یادوني په دي لنډه لیکنه کي ممکن کار نه دی ، ځکه د سپړنو د تفصیل څخه تیریږو او یوازي د هغو مطالبو یادونه کوو چې د دي لیکني سره وړ بریښي .

ترټولو وړاندي د دې مطلب یادونه اړینه بریښي چې د گندهارا د نړیوال تاریخي او لرغوني هنري مکتب د پلازمیني لقب ولي د هډی په سیمه پوري متعلق گڼل سویدی ؟ دي پوښتني ته د هغو لرغونپوهانو او څیړنکو د پر له پسي سپړنو او څیړنو د پایلو په یادونه بسنه کوو چې په هډه کي يې تر سره کړيدي . د مورخینو له نظره تر ټولو لومړیٔ موثر لامیل د گندهارا د هنري مکتب د پیدایښت او ودي لپاره د خپلي زماني مناسب شرایط او لازم امکانات وه ، چې د ستر کنشکا د امپراتوري پر مهال برابر سوي وه . دوهم لامیل په بودیزم کي د بدلون او نوښت منځ ته را تلل په گوته سویدي ، چې د هینایانا (وړوکي عرادې) مذهب يې په مهایانا یا (لوي عرادې) په مذهب واړاوه . او دریم لامیل يې د گندهارایانو خلاقیت او فکري توانمندي یاده سویده ، چې په ټوله بودايي نړی کي يې د لومړي ځل لپاره د بودا د مجسمو د جوړیدو نوښت او ابتکار وکړ . هډي ته د گندهارا د هنري مکتب د پلازمیني لقب د نورو لامیلونو د توضح څخه د موضوع د طوالت د مخنیوي په نیت تیریږو او یوازي د دریم لامیل په اړه د یو شمیر لرغونپوهانو د نظریاتو په یادونه بسنه کوو .

په تاریخي متونو او د لرغونپوهانو په څیړنو کي په ډاگه سوې چې د هند په بودايي برخو کي د بودا تمثیل او یا د هغه د څیري د ښودلو لپاره په عبادت ځایونو (ستوپو)کي د لیټوس گل او یا د ونو د بلگونو رسامي او نقاشي معمول وه ، او په یوشمیر هندي ستوپو کي د بودا د تمثیل په نیت د یوې پښی ، لاس ، او یا څپلیٔ (پایزار) علامې او نښاني کارولې چې په دي ترتیب د بودا حضور وښئي . خو گندهارایانو د لومړي ځل لپاره د بودا مجسمه جوړه او هغه يې په ستوپو کي ودرول . د فرانسوي لرغونپوه مسیو فوشه په قول د بودا مجسمه د لومړي ځل لپاره په گندهاراکي جوړه شول ، چې د لویدیځ (یونان) تاثیرات پکښي زیات دي ؛ دا فرانسوي لرغونپوهانو (HAKEN او هاکن (ROULAND رولاند (TARN (نظریه د ټرن (په 1930 میلادي کال د (SHMET ALD له خوا تائید او ومنل سوه الماني لرغونپوه شمیت (دي نظریې ملاتړ وکړ چې د بودا لومړیٔ مجسمه گندهارایانو په وسیله جوړه سویده ،او دا

(c) ketabton.com: The Digital Library

وړانديز يې هم ورسره مل کړ چې دا ګندهارايي هنرمند هغه څوک دئ چې په مجسمه جوړولو کې يې د يوناني مجسمه جوړونکو څخه زدکړه کړيده . يوشمير افغاني لرغونپوهان اوله هغې جملې علامه حبيبي ، شاهي باې مستمندي ، احمد علي کهزاد هم د دې نظريي ملاتړ کړی او تر څنګ يې دهم هاغه ګندهارايي هنر مند عقيدتي لوری هم په ګوته کړيدی .
لنډه داچې په هډه کې د علمي سپړنو کار د 1923 ميلادي کال را وروسته پيل او په بيلا بيلو پړاونو کې د بيلا بيلو کورنيو او بهرنيو لرغونپوهانو په وسيله تر 1979 ميلادي کال پورې يې دوام ومونډ . د دې سپړنو له لارې په لاس راغلي اثار په منظم ډول د افغانستان ملي موزيم ته وه لیږل شوه ، چې تر 1991 ميلادي کال پورې دافغانستان ملي موزيم د ماڼی په دوهم پوړ کې د ارزښتمنو ننداريزو کوټو څخه يوه کوټه د هډې ننداړتون په نوم پرانيستي ساتل سوي وه ، له بده مرغه د تنظيمي جګړو او پر کابل کې د برهان الدين رباني او احمدشاه مسعود د واکمنۍ پر مهال د افغانستان ملي موزيم چور او تاراج شو چې په ترڅ کې د هډې هغه لرغوني اثار چې زموږ د هيواد د تاريخي برم نښاني او د وياړ بيلګي وې ، د وخت واکمنو پر بهرنيانو وپلورل .

اريايي ژبه

آريايي ژبه: لرغونې آريايي ژبه نن ورځ وجود نه لري، خو په عصري ژبو کې يې ډېرې کلمې په په نوم هم يادېږي. لکه بېلابېلو بڼو او ماناوو سره شته. لرغونې آريايي ژبه چې د اندو-اروپايي ژبې څنګه چې آريانا په لوېديځ او سويلي برخو ووېشل شو، نو د دوی ژبې هم په بېلابېلو سيمو کې توپير ومونډ. اوس د دې ژبو بڼه خورا توپير لري، مګر د هغې د ورته کلمو څخه دا اټکل کېدی شي چې دا ژبې له يوې ژبې څخه راوتي دي. د آريايي ژبې يو څو کليمې د خپلو ماناوو سره لېست شوي دي، له دې څخه دا اټکل کېدی شي چې د دې ژبو اصل څه دي.

انګليسي	روسي	جرمني	يوناني	لاتين	فارسي	سانسکريټ	اردو	پښتو
مدر	مټ	مُتر	ميتير	ماتير	مادر	ماتا	ماں	مور
فادر	لاره	فاتير	پوتيتر	پاتير	پدر	پتر	باپ	پلار

(c) ketabton.com: The Digital Library

برودر	برات	بروډر	فراتر	فراتير	برادر	بهراتر	بهائی	ورور

ځيني ماهرين په دې باور دي چې د آريايي ژبې يو کوچنی رسم الخط کشف شوی دی. دا يوه وصيت دی چې د هيتي پاچا مستاني، ميتر او ورنا خدايانو ته اشاره کوي. دا ژبه نه هند-آريايي ده او نه ايراني، بلکې د دواړو سرچينه آريايي وه. دا سند په پنځلسمه پېړۍ کې ليکل شوی و. ګريسون وايي له مسيح څخه دوه نيم زره کاله مخکې د ايران په شمال لوېديځ کې د ميډيا په سيمه کې چې اريايان ته مهاجر شول او ژبه يې له اوسېدل. بيا څو پېړۍ وروسته يو شمېر خلک له هغه ځايه ولاړل او هند لرغوني آريايي څخه هندو آريايي ته او هغه کسان چې په ايران کې پاتې شول خپله ژبه يې ژبې دومره سره بدله کړه. لرغوني آريايان د لرغوني هند-اروپايي آريايي او سنسکرت په ايراني ورته دي چې داسې ښکاري چې دواړه ژبې يو وخت د يوې ګډې ژبې لهجې وې. د دې ژبې اصلي بڼه ژبپوهانو ته په مستقيم ډول نه ده مالومه، په دې حالت کې د دوی پوهه يوازې لنډه ده. کوم چې د دواړو ژبو د ورته والي پر بنسټ ولاړ دي. د آريايي ژبې د دې مشتق جوړښت ځانګړتياوې په لاندې ډول وې. (1) په لرغوني اندو-اروپايي ژبه کې د أ، آ، آی، 1، او مختلف توري درلودل. مګر دا ټول، توري په ساده ډول په سنسکرت کې 'آ'، 'أ' شول. د دې تورو برعکس د اروپا په ډېرو ژبو کې د پام وړ دی. د مثال په ډول

الفبا د اندو اروپايي يوناني سنسکريت اوبستا اردو او پښتو کې

اوه سيپتوم هيپت سپت هسپت سات اووه

کې، بې رنګه "ا" چې په ډېر کمزوري او ناڅرګند ډول تلفظ په آريايي ژبه کې، په اندو-اروپايي بدل شو. د مثال په ډول "اکاوه، په "

پښتو اردو اوستا لرغونی پاړسي سنسکرت يوناني اندو-اروپايي

د پاتر پتير پتا پتار پت باپ او پلار

په دې کې د (الف) او (س) له تورو وروسته په (ش) بدل شو. د مثال په ډول

: د لاتيني زوړ سنسکرت اوستا : پنسو(زه ماتوم) پنشبتي(هغه ماتوي) پنشتو (هغه ماتوي) (4) 'أُ'وروسته د اندو-اروپايي وروستی 'س' په 'ح' بدل شو. (دغه 'ه' په سنسکرت کې 'وسرګا' تنفس بلل کېده.) چې په زاړه اندو - آريايي کې پاتې شو، مګر په ايراني کې حذف شو او د کلمې وروستی ايراني په "ا" يا "او" بدل شو. د مثال په ډول

اندو-اروپايي يوناني سنسکرت اوستا

مونيسن (په زړه کې) مينيوس (جوش) مسخ (ذهن، زړه) مانو (ذهن، زړه)

د کلمې په پای کې له 'ن' وروسته 'ت' حذف شوی. د مثال په ډول

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اندو-اروپايي سنسکريت اوستا

بهرگنيتا بی رهن برزد

(۶) هند-اروپايي 'دھ × ت' په 'ز + د' بدل شو چې په سنسکرت کې ساتل شوی و، خو په زاړه اندو-آريايي ژبه کې خپل لومړی جز 'ز' په بشپړ ډول له لاسه ورکړ. د مثال په ډول

د هند-اروپايي سنسکرت اوستا

م. ن. دھـ تا' (توجه) 'میدھا' (ذهن) 'مزدا' (ياد)

(۷) په اندو-اروپايي کې د ستر جمع نښه "اوم" وه. په آريايي ژبه کې د اوم توری د هغو کلمو وروسته نوم شو چې په پای کې توري لري. د مثال په توګه: سنسکرت اوستا اردو: 'ګيري ترام' ګيري تيتِ غرونه (8) په اندو-اروپايي ژبو کې د غير فعال فعل نښه نه وه. خو په آريايي ژبه کې له (ي) څخه بې ځايه ماده جوړه شوه چې په دواړو ژبو کې پاتې شوه. د مثال په توګه: سنسکرت اوستا اردو

ک. ر. ي. او 'کرِ يي اتِ' ترسره کيږي

دې ژبې د صفتونو په جوړولو کې د اوه، اويا، اتيا او نهه ويشتمه کلمه کارولې، چې په سنسکرت کې پاتې شوه خو په ايراني کې په "تی" بدله شوه. د مثال په ډول

'شست يخ' 'خ. ش. وشيتم' سره

'نوات يخ' 'نوعاتم' نهه

(۱۰) په نحوي ترکيب کې په دې ژبه کې خارجي حالت د علت په معنا، وروستنی حالت په اضافي معنا، محلي حالت او اضافي حالت د مطلق حالت په معنا کارول کيږي. ځکه چې دا کارول په سنسکرت او اوستا دواړو کې موندل کيږي.

سنسکرت اوستا،

د انساني حالت په مفهوم کې، 'تسای ګراهيم (د دې ښځې کور) 'اه رای يسينا' (د خدای د ستاينې سندرې)

پهٔ احترام...

ترتيب کوونکي او راټولوونکی: استاد امجد «فقيرزی»

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library